

Nadácia otvorenej spoločnosti Bratislava / Open Society Foundation / NOS-OSF

Pre-Defined Bilateral Initiative EEA/Norway Grants 2014 – 2021
Initiative No. FBR-PDI-006, Agreement No. 2947/2022
More Human Approach into Human Rights Education

SYLABUS kurzu Ľudskejší prístup k výchove a vzdelávaniu k ľudským právam Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Cieľom kurzu *Ľudskejší prístup k výchove k ľudským právam* je vytvoriť priestor pre reflexiu vlastných postojov a hodnôt v oblasti ľudských práv a osvojenie si stratégií ako realizovať výchovu k ľudským právam v podmienkach predprimárneho a primárneho vzdelávania.

Výstupy kurzu:

Študentka:

- rozumie, čo sú nosné piliere humanizmu a ľudských práv;
- dokáže definovať ciele výchovy k ľudským právam vo vzťahu k vekovej skupine detí
- dokáže uplatniť stratégie výchovy k ľudským právam založené na zážitkovom učení
- dokáže facilitovať diskusiu so žiakmi a podnecovať ich kritické myslenie
- dokáže integrovať výchovy k ľudským právam do kurikula predprimárneho a primárneho vzdelávania a využívať medzipredmetové vzťahy

Nosné hodnotové piliere kurzu:

blaho človeka, ľudská dôstojnosť, individualizmus, sloboda

Cieľová skupina:

budúce učiteľky materských škôl a primárneho stupňa vzdelávania

Počet účastníčok kurzu:

47 (rozdelené do dvoch skupín A + B)

Autorky kurzu HRE:

doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD., Mgr. Lýdia Simanová, PhD.

WORKSHOP č. 1
Téma: Osobnostná a skupinová identita
Oblasť výchovy k ĽP: Multikultúrna výchova/výchova k tolerancii
Ciele: Osvojiť si základné stratégie podporovania a rozvíjania identity žiakov, ako aj posilňovania identity „MY“ v školskom prostredí. Získať spôsobilosť realizovať s deťmi aktivity zamerané na scitlivosť voči inakosti, prijímanie svetonázorovej a hodnotovej odlišnosti a uvedomovania si práva človeka na vlastné videnie sveta.
Obsahové komponenty: Trieda ako multikultúrne spoločenstvo – základné pojmy Podpora interkultúrneho dialógu Rozvíjanie identity „JA“ a „MY“
Východiskové hodnoty: ľudská dôstojnosť, individualizmus
Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD., Mgr. Lýdia Simanová, PhD.
Relevantní partneri (ak nejakí): nie sú

WORKSHOP č. 2
Téma: Potreby a práva znevýhodnených ľudí
Oblasť výchovy k ĽP : Osobnostná a sociálna výchova
Ciele: Porozumieť situácii ľudí so zdravotným znevýhodnením a vedieť identifikovať prekážky, ktoré musia prekonávať. Získať poznatky o zlyhaniach systému v dodržiavaní ich ľudským práv s dôrazom na právo na vzdelávanie. Osvojiť si stratégie rozvoja empatie a kritického myslenia u detí predškolského a mladšieho školského veku.
Obsahové komponenty: Príležitosti a limity ľudí so zdravotným znevýhodnením Zlyhania systému v oblasti práv ľudí so znevýhodnením – právo na vzdelávanie Predstavenie metódy Persona Doll Príbeh ako cesta porozumenia situácie znevýhodnených ľudí
Východiskové hodnoty: blaho človeka, sloboda
Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD.; Mgr. Barbara Basarabová, PhD.; Mgr. Lýdia Simanová, PhD.
Relevantní partneri (ak nejakí): Zsuzsa László - university teacher on intercultural communication at ELTE University in Budapest; certified Persona Doll trainer

WORKSHOP č. 3
Téma: Ľudské práva a sociálna nerovnosť
Oblasť výchovy k ĽP: Rozvojové vzdelávanie
Ciele: Skúmať globálne otázky chudoby a jej prepojenie s každodenným životom. Odbúrať stereotypy o subjektívnych príčinách chudoby, uvedomiť si objektívne limity realizácie ľudských práv. Hlbšie si uvedomiť význam princípov solidarity, rovnosti, integrácie a spolupráce. Získať poznatky a zručnosti v odkrývaní citlivých spoločenských tém v práci s deťmi predškolského a mladšieho školského veku a v oblasti rozvíjania ich nezávislého a samostatného myslenia.
Obsahové komponenty: Príčiny chudoby Príležitosti a limity ľudí zo slabých socio-ekonomických podmienok Objektívizovanie poznania o sociálnej nerovnosti, chudobe, hodnote zodpovednosti v literárnych príbehoch
Východiskové hodnoty: blaho človeka, ľudská dôstojnosť

Lektori: Mgr. Lýdia Simanová, PhD., doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD.; Mgr. Barbara Basarabová, PhD.;

Relevantní partneri (ak nejakí): nie sú

WORKSHOP č. 4

Téma: Ľudské práva v kontexte vojnových udalostí

Oblasť výchovy k ĽP: Výchova k mieru

Ciele: Hlbšie analyzovať otázku porušovania ľudských práv v kontexte vojnových udalostí. Porozumieť obsahu a rozsahu práva na život a súkromie. Osvojiť si metódu Filozofovania s deťmi a získať zručnosť využívať jej prvky v práci s deťmi mladšieho školského veku. Získať poznatky a zručnosti podporovať ako facilitovať diskusiu medzi žiakmi, ktorá aktivizuje ich tvorivé a kritické myslenie.

Obsahové komponenty:

Mier a právo na život – metóda Filozofovania s deťmi

Právo na súkromie vo svetle vojnových udalostí – metóda Filozofovania s deťmi

Migrácia ako ľudské právo

Východiskové hodnoty: blaho človeka, ľudská dôstojnosť, sloboda

Lektori: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Lýdia Simanová, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD.

Relevantní partneri (ak nejakí): nie sú

WORKSHOP č. 5

Téma: Živé knihy – dotknuté osudy

Oblasť výchovy k ĽP: Multikultúrna výchova/výchova k tolerancii

Ciele: Analyzovať otázky porušovania ľudských práv v kontexte tém týkajúcich sa minorít: migrácia, LGBT, rómska komunita. Porozumieť právam na život, sociálnu rovnosť, integráciu, stratégiám tolerantného správania, eliminácii rasovej neznášanlivosti.

Obsahové komponenty:

Ľudské práva a minority

Živá knižnica na tému: Minority medzi nami

Krehkosť ľudských práv v literárnych dielach pre mládež a dospelých

Práca s literárnymi dielami pre deti 9 – 11 rokov s témami multikultúrnej výchovy

Východiskové hodnoty: blaho človeka, ľudská dôstojnosť, individualizmus, sloboda

Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Lýdia Simanová, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD.

Relevantní partneri (ak nejakí): Centrum komunitného organizovania, O.Z. Zvolen, Lektorka: Mgr. Zuzana Szabóová

WORKSHOP č. 1

OSOBNOSTNÁ A SKUPINOVÁ IDENTITA Multikultúrna výchova/výchova k tolerancii

Dátum: 13. a 14. 2. 2023 (6 hodín/deň)

Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD., Mgr. Lýdia Simanová, PhD.

Ciele: Osvojiť si základné stratégie podporovania a rozvíjania identity žiakov, ako aj posilňovania identity „MY“ v školskom prostredí. Získať spôsobilosť realizovať s deťmi aktivity zamerané na scitlivovanie voči inakosti, prijímanie svetonázorovej a hodnotovej odlišnosti a uvedomovania si práva človeka na vlastné videnie sveta.

Obsahové komponenty:

- A. Trieda ako multikultúrne spoločenstvo – základné pojmy
- B. Podpora interkultúrneho dialógu
- C. Rozvíjanie identity „JA“ a „MY“

Východiskové hodnoty: ľudská dôstojnosť, individualizmus

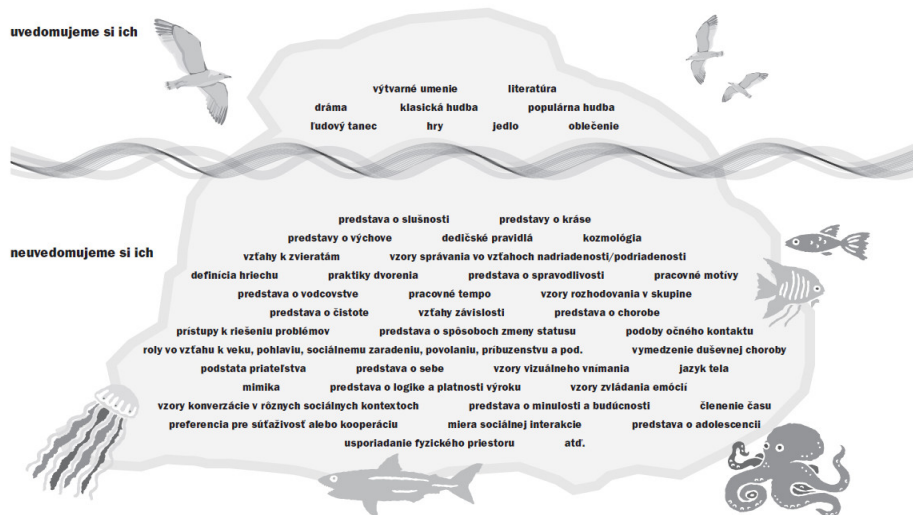
A. Trieda ako multikultúrne spoločenstvo – základné pojmy

Teoretické uchopenie centrálnych pojmov, nevyhnutných pre porozumenie cieľov multikultúrnej výchovy – kultúra, enkulturácia, akulturácia, multikultúrna výchova – power point prezentácia

Diskusia a hľadanie odpovedí na otázky:

- Čo je to kultúra? Čo tvorí jej kognitívny, znakový a činnostný systém? (obrázok 1)
- Čo všetko určuje kultúru? Je naša identita jednovrstvová? Prečo je mnohovrstvová?
- Ako sa primárne prostredie žiakov podieľa na utváraní ich identity? Čo tvorí identitu rodiny? (obrázok 2)
- Koľko príslušníkov kultúr má učiteľ v triede, ak je v nej 25 žiakov?
- Čo znamená rešpektovať kultúru každého žiaka?
- Žijeme v multikultúrnej či transkultúrnej spoločnosti?
- Je multikultúrna výchova učením sa o kultúrach, v ktorých ľudia žijú alebo učením sa o ľuďoch v kultúrach, v ktorých žijú? (obrázok 3)

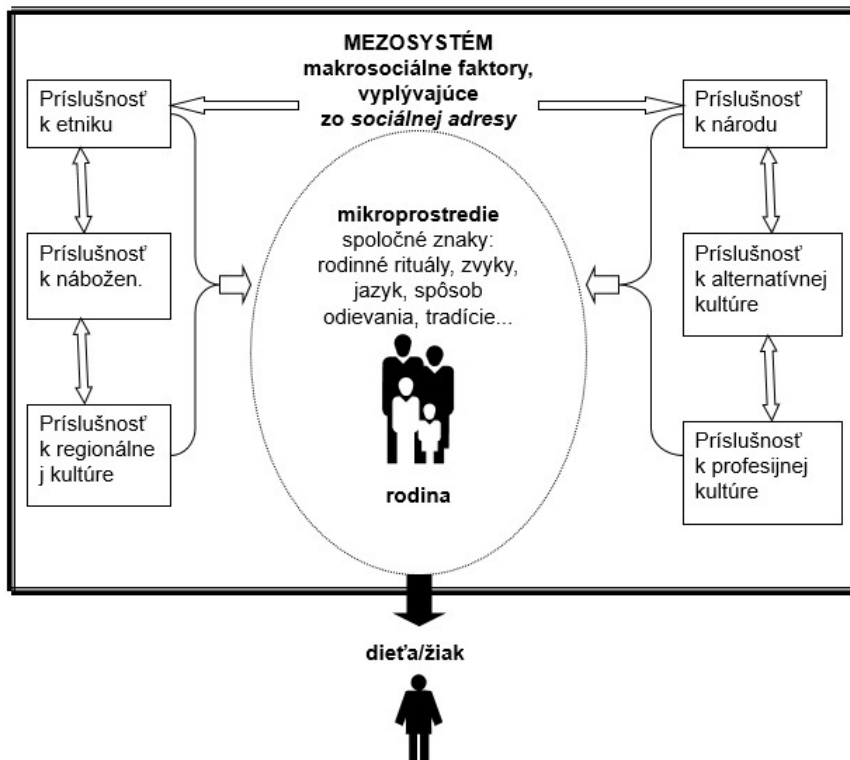
Obrázok 1: Kognitívny, znakový a činnosťný systém kultúry – práca v skupinách, diskusia

Ladový model kultúry. Podľa: AFS Orientation Handbook, Zv. 4, New York: AFS Intercultural Programs 1984, s. 14.

MUIU-KULT na školách: Metodická príručka pre multikultúrnu výstavu, Nadácia Milana Šimečku, 2006

Obrázok 2: Uvažovanie o kultúrnej identite žiaka a jeho rodiny

Obrázok 3: Spoločné vymedzenie konceptu multikultúrnej výchovy

Aktivita: Moje hodnoty

Cieľ: Uvedomiť si, že identita človeka je dynamická a mnohvrstvomá a človeku nie je možné pripisovať znaky len na základe jeho príslušnosti ku kultúrnej skupine, v ktorej žije. Uvedomovať si riziká stereotypizácie.

Priebeh: Každá skupina študentiek má pred sebou sadu kartičiek hodnôt. Úlohou každej z nich je vybrať 3 hodnoty, ktoré sú pre ňu najdôležitejšie, tri stredne dôležité a tri najmenej dôležité. V skupine svoj výber zdôvodnia. Lektorka následne vyzve, aby pred triedu prišli všetky študentky, ktoré spája kultúra vidieka, kultúra náboženstva.... Prezentujú svoj výber. Lektorka facilituje diskusiu tak, aby upozornila na rozdielnosť voľby. Spoločne formulujú záver, že naše hodnoty nesúvisí len s faktom, že ľudia žijúci na vidieku, vyznávajúce rovnaké náboženstvo a pod., ale aj s ich ďalšími skúsenosti a ich osobnostnými charakteristikami.

B. Podpora interkultúrneho dialógu

Aktivity zamerané na podporu interkultúrneho dialógu v školskej triede.

Aktivita: U nás doma

Cieľ: Získať predstavu ako realizovať aktivity so žiakmi, ktoré citlivým spôsobom odkrývajú rôzne modely života ich rodín a komunít.

Priebeh: Učiteľka a študenti urobia kruh. Učiteľka vyberie tému, ku ktorej vzťahuje inštrukciu. Témou bola Fašiangy a pôst:

- „Nech sa vymenia všetci tí, ktorí sa na Fašiangy obliekajú do krojov.“
- „Nech sa vymenia všetci tí, ktorí žijú v regióne, kde sa chodí na Fašiangy od domu k domu vo fašiangovom sprievode.“
- „Nech sa vymenia všetci tí, ktorí dodržia pred Veľkou nocou pôst“ atď.

Učiteľ usmerňuje aktivitu tak, aby vždy dostali slovo tí, ktorí sa premiestnili, ako aj tí, ktorí sa nepremiestnili. Kládne doplňujúce otázky, ktoré odkrývajú rôznorodosť prístupov k životu, k tráveniu sviatkou, voľného času.... Facilituje diskusiu tak, aby nedochádzalo k posmievaniu sa, znevažovaniu a pod. Častým opakovaním tejto aktivity v rôznych variáciách získajú žiaci zručnosť klásť vhodné pokyny a otázky.

Aktivita: Putovný maskot

Cieľ: Získať predstavu o ďalších možnostiach práce so žiakmi pri zvyšovaní ich citlivosti voči odlišným modelom života.

Priebeh:

Putovný maskot je aktivita, ktorá sa stretáva so záujmom najmä u žiakov nižších ročníkov. Trieda si zvolí maskota (nakreslená maketa, hračka a pod.), ktorej dá meno. Maskot putuje z rodiny do rodiny a prežíva s ich príslušníkmi každodenné rituály. To, čo videl, zaznamená. Existuje viacero spôsobov: žiak má napísať príbeh o tom, čo uvidel maskot; nakresliť obrázok, o ktorom bude rozprávať a pod.

V prípade témy Veľká noc putuje maskot do rodiny žiaka, ktorý je na rade (väčšinou sa strieda v rodinách každý víkend, prázdniny). Po návrate opisuje, čo všetko videl (prečíta príbeh, komentuje obrázok). Po odprezentovaní nastupuje interkultúrny dialóg:

- „Čo pekné zažil Zvedko (maskot) u Eriky?“
- „Čo z jeho rozprávania Vás najviac zaujalo? Prečo?“
- „V čom sa zhoduje rozprávanie Zvedka s tým ako vy trávite Vianoce?“
- „Je niečo u Vás počas Veľkej noci doma úplne iné?“
- „Keby išiel Zvedko na Veľkú noc do Vašej rodiny, čo výnimočné by zažil?“

Interkultúrny dialóg môže v tomto prípade prebiehať vo forme riadeného rozhovoru. Je možné rozvinúť ho i prostredníctvom slohovej výchovy v rámci ktorej žiaci píšú rozprávanie na tému „Čo všetko Zvedko zažil u nás počas Vianoc.“ K výmene informácií a konfrontácii by došlo pri čítaní žiackych prác.

Zdroj: Ľuptáková-Vančíková, K. 2008. Učíme sa žiť v pestrom svete alebo interkultúrna výchova v primárnej edukácii. MPC, 2008.

Aktivita: Môj vysnívaný partner

Cieľ: Precítiť jedinečnosť vlastného výberu, prijať skutočnosť, že názorová odlišnosť je prirodzená a človek má právo nazerať na svet optikou svojej osobnostnej i skupinovej identity.

Priebeh: Lektorka prečíta študentkám dva opisy mužov. Každý opis predstavuje iný typ muža s pozitívnymi i negatívnymi vlastnosťami. Študentky sa rozdelia do dvoch skupín podľa preferencie. Nasleduje diskusia, v ktorej jedna skupina aktívne počúva a druhá zdôvodňuje svoj výber. Po vystriedaní sa učiteľka spoločne so študentkami sumarizuje, čo všetko zohralo rolu vo výbere partnera - skúsenosti, osobnostné vlastnosti, sklamanie, predstavy o živote.... Upevňuje presvedčenie, že každý človek je jedinečný a preto má právo uvažovať o svete jedinečným spôsobom.

Aktivita: Holália a Bungus

Cieľ: Získať predstavu o tom, ako zvyšovať citlivosť žiakov pre názorovú odlišnosť a posilňovať tak hodnotu tolerancie.

Priebeh:

Opis aktivity: Učiteľ oznámi žiakom, že ideme na vymyslený výlet. Vyhrali sme ho v tajnej súťaži a cestovná agentúra nám ponúkla dva krásne ostrovy, z ktorých si môže každý žiak vybrať. Po úvodnej motivácii rozdelí triedu na dve časti – dve letiská. Na jedno letisko umiestni názov destinácie Holália,

na druhé Bungus. Vyzve deti, aby si pozorne vypočuli ponuku, ktorú kancelária poslala a rozhodli sa, kde vycestujú. Upozorní ich, že každý si môže vybrať len jeden ostrov.

Učiteľ prečíta ponuku cestovnej kancelárie – dva opisy imaginárnych ostrovov a vyzve deti, aby sa premiestnili do príslušnej letiskovej haly.

Uskutočnenie slobodnej voľby:

Po slobodnom rozdelení sa žiakov na dve časti, zavedie učiteľ pravidlo, podľa ktorého dostanú slovo najprv tí, ktorí odlietajú do Holálie a potom tí, ktorí sa rozhodli pre Bungus. Keď hovoria členovia prvej výpravy, členovia druhej pozorne počúvajú, a naopak.

Každé dieťa by malo dostať príležitosť odpovedať na otázky:

- „Prečo si sa rozhodol pre tento ostrov?“
- „Čo ťa na ňom najviac zaujalo?“
- „Na čo si sa najviac tešil?“
- „Čo ťa odradilo na tom druhom?“ atď.

Hľadanie motívov slobodnej voľby:

Po výmene názorov učiteľ vyzve deti k úvahe o rôznych motívoch, ktoré stáli za osobnou voľbou každého jednotlivca. Pomáha žiakom otázkami:

- „Čo bolo najčastejším dôvodom voľby?“
- „Čo vás najčastejšie ovplyvnilo pri výbere?“

Pomáha žiakom zovšeobecniť motívy, ktoré dominovali pri výbere ostrova. Bola to túžba detí po niečom novom? (Ešte nikdy som na takom ostrove nebol.). Bola to túžba po zmene? (Na také dovolenky chodíme stále, tak som chcel ísť na nejakú inú). Boli to záujmy detí (Vybrala som si ten ostrov, lebo rada plávam) atď.

Hľadanie princípu rozdielnej voľby:

Učiteľ vyzve deti, aby posúdili, či môžeme jednoznačne povedať, že jeden z ostrovov je lepší alebo horší. Rozhovor vedie k záveru, že každý je vo svojej voľbe slobodný (ak nejde o výber medzi dobrým a zlým), každý mal pre svoju voľbu svoje dôvody, a preto nie je možné hovoriť, že iba môj výber, môj nápad, moje riešenie, moje vnímanie skutočnosti je to správne.

V ďalšej časti študentky diskutujú v skupinách o možnostiach integrovania aktivity do jednotlivých predmetov.

Zdroj: Ľuptáková-Vančíková, K. 2008. Učíme sa žiť v pestrom svete alebo interkultúrna výchova v primárnej edukácii. MPC, 2008.

C. Rozvíjanie identity „JA“ a „MY“

Aktivity zamerané na osvojenie si poznatkov a zručností v oblasti podporovania identity každého jedného žiaka, ako aj kolektívnej identity školskej triedy. Hľadanie balansu medzi tým, čo nás rozdeľuje a čo nás spája.

Aktivita: Puzzle

Cieľ: Vnímať jedinečnosť každého člena a skupiny a precítiť, čo máme spoločné. Vnímať človeka ako individuálnu i spoločenskú bytosť.

Pribeh:

- Každá študentka dostane dielik puzzle, ktorý stvárni tak, aby vystihoval jej osobnosť. Postupuje v krokoch: 1) napíše si svoje obľúbené meno/nick; 2) voskovým pastelom nakreslí symbol, obrázok, ktorý ju vystihuje; 3) vodovými farbami si vyfarbí svoj dielik; 4) umiestni si svoju fotku; 5) dokončí začaté výroky (ukážka nižšie) a umiestni ich na dielik

Verím, že...
Vážim si, keď....
Hnevá ma.....
Obdivujem...
Túžim....
Nemám rada...

- Každá študentka odprezentuje svoj dielik pred ostatnými. Voľne odpovedá na otázky: Prečo mám rada, keď ma volajú práve takto? Čo znamená symbol? Ako charakterizuje moju osobnosť? Prečo som zvolila práve takú farebnosť? V čo verím? Čo si vážim?..... Ostatné členky skupiny aktívne počúvajú a priebežne si zapisujú, čo majú ako skupina spoločné.
- Každá skupina diskutuje o tom, čo ich spája. Na papier zapíšu minimálne 5 spoločných znakov. Následne si puzzle poskladajú a pripnú na nástenku. Umiestnia naň pojmy, výroky, ktoré reprezentujú ich skupinovú identitu.
- Diskusia v skupinách ako by bolo možné modifikovať aktivitu tak, aby ju zvládli deti v materskej škole, na základnej škole.
- Diskusia v skupinách o možnostiach integrovania aktivity v rámci predmetov

Aktivita: Výnimočný človek

Cieľ: Rozšíriť si predstavu o možnostiach realizácie aktivít zameraných na individuálnu a skupinovú identitu v podmienkach primárneho vzdelávania.

Pribeh:

Opis aktivity: Učiteľka predstaví deťom čarovnú krabicu (vyzdobená krabica, väčšie zrkadlo upevnené na dne krabice), v ktorej je ukrytá fotografia jedného výnimočného človeka. Jeho meno im však neprezradí. Vyzýva deti, aby po jednom prichádzali ku krabici, nazreli do nej, pozreli si fotografiu a sadli si naspäť do kruhu. Nikto nesmie prezradiť, aký výnimočný človek bol na nej zobrazený. Keď sa vystriedajú všetky deti, dáva im priestor na prezradenie tajomstva. Nasledujú otázky:

- Koho si videl na fotografii?
- V čom si výnimočný/á? Čo ťa odlišuje od iných kamarátov/kamarátok?

V ďalšej časti aktivity študentky v skupinách hľadajú spôsob ako rozvinúť aktivitu tak, aby deti mohli hľadať spoločné znaky.

Zdroj: Vančíková, K. *Multikultúrna výchova v materskej škole – námety aktivity*. Vydavateľstvo Raabe, 2019

Aktivita: Portrét

Cieľ: Rozšíriť si predstavu o možnostiach realizácie aktivít zameraných na individuálnu a skupinovú identitu v podmienkach predprimárneho vzdelávania.

Priebeh:

Opis aktivity: Učiteľka motivuje deti hrou na maliara – umelca. Vytvorí dvojice. Do stredu kruhu vstúpi vždy jedno dieťa, ktorému zaviaže šatkou oči. Potom vyzve ďalšie, aby vošlo do kruhu. Úlohou dieťaťa so zaviazanými očami je hmatom zistiť, ktorý kamarát/ka mu/jej bude sedieť modelom. Keď sú všetci zaradení vo dvojiciach, učiteľka ich vyzve, aby chvíľu pozorovali kamaráta či kamarátku sediacu oproti. Vede krátky rozhovor, prostredníctvom ktorého zisťuje, či deti rozumejú pojmu portrét. Pomáha im porozumieť tomuto výtvarnému žánru a sústreďuje ich pozornosť na charakteristické rysy svojho modelu. Vede ich k tomu, aby zobrazili to, čo je na kamarátovi výrazné a zaujímavé. Po dokončení maľby venuje maliar portrét svojmu zákazníkovi/zákazníčke so slovami: „Páči sa mi na tebe.....“.

Učiteľka usmerňuje deti k tomu, aby okrem fyzických čŕt hovorili aj o tom, čo sa na portréte zachytiť síce nedá, ale čo majú na kamarátovi rady, čo na ňom obdivujú. V ďalšej fáze rozhovoru im dáva príležitosť hovoriť o svojich jedinečných vlastnostiach:

- Súhlasíš s tým, čo povedal o tebe maliar? V čom sa podľa teba nemýlil? V čom sa mýlil?
- Čo ty sám máš na sebe rád? Čím sa odlišuješ od iných detí? Čo je na tebe výnimočné?

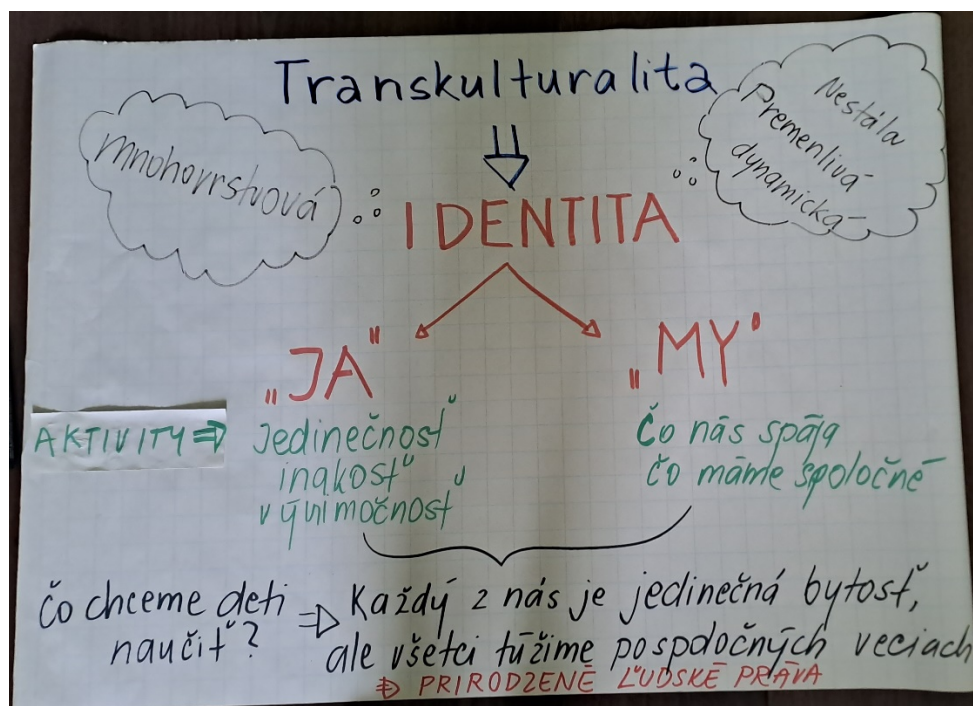
V ďalšej časti aktivity študentky v skupinách hľadajú spôsob ako rozvinúť aktivitu tak, aby deti mohli hľadať spoločné znaky.

Zdroj: Vančíková, K. *Multikultúrna výchova v materskej škole – námety aktivity*. Vydavateľstvo Raabe, 2019

Záver a zovšeobecnenie:

Tvorba pojmovej mapy – skupinová práca

Ukážka:

WORKSHOP č. 2

POTREBY A PRÁVA ZNEVÝHODNENÝCH ĽUDÍ Osobnostná a sociálna výchova

Dátum: 16. a 17. 2. 2023 (6 hodín/deň)

Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD., Mgr. Lýdia Simanová, Zsuzsa László

Ciele: Porozumieť situácii ľudí so zdravotným znevýhodnením a vedieť identifikovať prekážky, ktoré musia prekonať. Získať poznatky o zlyhaniach systému v dodržiavaní ich ľudským práv s dôrazom na právo na vzdelávanie. Osvojiť si stratégie rozvoja empatie a kritického myslenia u detí predškolského a mladšieho školského veku.

Obsahové komponenty:

- Príležitosti a limity ľudí so zdravotným znevýhodnením
- Zlyhania systému v oblasti práv ľudí so znevýhodnením – právo na vzdelávanie
- Predstavenie metódy Persona doll
- Príbeh ako cesta porozumenia situácie znevýhodnených ľudí

Východiskové hodnoty: blaho človeka, sloboda

A. Príležitosti a limity ľudí so zdravotným znevýhodnením

Aktivity zamerané na scitlivovanie študentiek voči situácii ľudí so zdravotným znevýhodnením a uvedomeniu si príležitostí a limitov v rôznych sférach ich života.

Aktivita: Môj snúbenec

Cieľ: Uvedomiť si, aké postoje majorita zaujíma voči ľuďom so zdravotným znevýhodnením a reflektovať vlastné postoje k nim.

Priebeh: Lektorka vyberie štyroch hercov, ktorí zahrajú rolu dcéry, matky, otca a brata. Ostatné študentky sedia v kruhu. Stred kruhu je pomyselná obývačka, v ktorej sa odohráva rodinná diskusia. Diváci sú zároveň pozorovateľmi. Lektorka určí, koho bude kto pozorovať a zaznamenávať argumenty, reakcie...

- **Dcéra:** Oznamujete rodičom, že sa chcete zasnúbiť so svojim priateľom, ktorého ste doposiaľ rodine nepredstavili. Priateľ má telesné postihnutie dolných končatín a je odkázaný na vozík. Snažíte sa presvedčiť rodinu o tom, že vám bude oporou v živote a poskytnúť všetky argumenty o tom, že je samostatný a dokáže sa o rodinu postarať.
- **Matka:** Milujete svoju dcéru tak veľmi, že nerozumiete, ako vám to mohla urobiť. Podporujete svojho manžela vo všetkom, čo hovorí. Nezvyšujete na svoju dcéru hlas, ale je vám ľúto, akú bolesť vám spôsobuje. Myslíte si, že ju takýto chlapec nebude pre dcéru oporou a skôr či neskôr zistí, že sa musí starať viac o neho ako o seba. Obávate sa, že bude prekážkou v založení si rodiny, pretože takto postihnutý otec nemôže byť rovnocenným partnerom pri výchove detí.
- **Starší brat:** V princípe sa nestaráte o to, či vaša sestra chodí s „vozičkarom“ a vlastne aj obraňujete právo ľudí byť slobodnými pri výbere partnera. Keď však vaša mama hovorí, že bude pravdepodobne vašej sestru na príťaž, začnete aj vy pochybovať o správnosti jej voľby. Citlivo dáte najavo svoje obavy, no zároveň ju chcete chrániť.

- **Otec:** Doma ste autoritou a vzťah vašej dcéry neschvaľujete. Reprezentujete hlavný morálny názorový prúd a je pre vás dôležité, čo na to povedia ľudia. Nepovažujete sa za netolerantného, ale je niečo iné, ak sa vaša dcéra má vydať za niekoho, kto nedokáže samostatne žiť a postarať sa o rodinu. Myslite ako prísny otec a argumentujte tak, ako by argumentoval on.
- Nasleduje diskusia, v ktorej najprv pozorovatelia zrekapitulujú argumentu jednotlivých členov rodiny.

Lektorka facilituje diskusiu otázkami:

- *Boli argumenty podobné tým, ktoré ste počuli vo vašej vlastnej rodine?*
- *Viete o niekom vo vašom okolí, kto sa ocitol v rovnakej situácii?*
- *Opierali sa argumenty o realitu? Kto mal pravdu? Kto nemal? Bola za nimi skúsenosť?*
- *Aké ďalšie zdravotné znevýhodnenia môžu byť ťažko akceptované rodičmi?*
- *Aké iné znevýhodnenie by mohlo byť pre rodičov neprijateľné?*
- *V akých ďalších oblastiach môžu zdravotne znevýhodnení ľudia naraziť na nedôveru či dokonca odpor majority?*

Pozn.: Aktivita je adaptáciou aktivity *Hádaj, kto príde na večeru* - ONDRUŠEK, D., POTOČKOVÁ, D., HIPŠ, J. 2007. *Výchova k tolerancii hrou*. Dostupné na: www.pdcs.sk > [publikacie](#) >

Aktivita: Zátiešie

Cieľ: Posilniť si empatiu k situácii ľudí so zdravotným znevýhodnením a premýšľať o prekážkach ich života, ktoré pramenia z postojov majority.

Pribeh: Lektorka predstaví študentkám situáciu: *Triedu 4. A navštevuje aj Adam, ktorý má detskú mozgovú obrnu, preto je na vozíku a vyžaduje si asistenciu. Tento týždeň majú deti exkurziu. Každý deň sa presúvajú autobusom na iné miesta, kde navštevujú prírodné a kultúrne pamiatky. Triedna učiteľka konzultovala s pedagogickou asistentkou, či zobrať aj Adama. Súhlasila, že bude celý čas s ním. Po prvom, dni si však uvedomila, že situáciu nezvláda a bez ďalšej pomoci to asi nebude fungovať. Oznamuje to učiteľke pri vystupovaní z autobusu. Vzápätí prichádza matka Adama. Učiteľka v snahe vyriešiť problém čo najrýchlejšie jej oznamuje, že Adam musí ďalší deň zostať doma. Matka reaguje nahnevane a apeluje na práva svojho syna.*

Študentky sedia v kruhu uprostred ktorého je zátiešie. Ich úlohou je nakresliť ho. Po niekoľkých minútach dostanú pokyn, aby sa premiestnili o 7 miest. Z novej pozície opäť kreslia zátiešie. Pokyn a úloha sa zopakuje ešte 2 krát. Nasleduje diskusia o tom, ako sa menil ich obraz zátiešia. Každý uhol pohľadu reprezentuje iný uhol nazerania na ten istý jav. Lektorka rozdelí študentky do štyroch skupín. Každá sa má zamyslieť nad pohľadom jednej postavy z príbehu – asistentka, učiteľka, matka, Adam, spolužiaci. Čo si myslí? Čo prežíva? Prečo tak reaguje?... Svoje postrehy predstavia ostatným.

Nasleduje diskusia:

- *Boli pocity účastníkov situácie oprávnené? Konali správne? Aké mali dôvody?*
- *Aké sú reálne limity slobodného zapojenia sa do života Adama? Čo alebo kto zlyháva?*
- *Ako by ste postupovali vy? Čo by ste odkázali asistentke, Adamovi, jeho mame, učiteľke, spolužiakom?*

Zdroj: inšpirované aktivitou, prezentovanou na Bratislavskej učiteľskej konferencii 9. 3. 2023 - Eva Pupíková: *Komunikácia s rodičmi vo väzbe na inkluzívne prístupy vo vzdelávaní*

B. Zlyhania systému v oblasti práv ľudí so znevýhodnením – právo na vzdelávanie

Aktivity zamerané na uvedenie si objektívnych prekážok znevýhodnených ľudí na ceste za vzdelaním a následným uplatnením sa na trhu práce, a zapojením sa do občianskeho života.

Aktivita: Slepé uličky

Cieľ: Identifikovať zlyhania vzdelávacieho systému na Slovensku z pohľadu práv ľudí so znevýhodnením na vzdelávanie.

Priebeh: Lektorka prehrá sekvenciu videonahrávky z konferencie To dá rozum, na ktorej rečníci prezentujú výsledky analýzy kvality školstva na Slovensku. Študentky v skupinách identifikujú slepé uličky, ktoré zabraňujú deťom a mladým ľuďom so znevýhodnením plynulo stúpať po vzdelávacej dráhe a dosiahnuť potrebné vysvedčenia, diplomy a oprávnenia pre výkon profesie. Zamýšľajú sa, aké ďalšie problémy spôsobujú takéto slepé uličky.

Nahrávka online:

<https://todarozum.sk/konferencia/754-analyza-zisteni-o-stave-skolstava-na-slovensku/>

Aktivita: Nerovný štart

Cieľ: Identifikovať prekážky rovnakého štartu detí so znevýhodnením na prahu vzdelávania a navrhnúť možnosti ich odstránenia, prípadne zmiernenia.

Priebeh: Lektorka rozdelí študentky na dve skupiny. Každá dostane jeden článok: 1) *Pre mnohé deti so zdravotným znevýhodnením je predškolské vzdelávanie nedostupné*, 2) *Deti z vylúčených rómskych lokalít čelia v prístupe do materských škôl mnohým bariéram*. Skupina, ktorá má tému zdravotného znevýhodnenia bude v diskusii obhajcom práv detí, druhá opozíciou, ktorá odmieta vidieť objektívne príčiny nerovného štartu. Pri téme sociálneho znevýhodnenia si pozície vymenia. Šesť účastníčok bude v pozícii pozorovateľa, ktorý zapisuje argumenty. Nasleduje panelová diskusia k jednotlivým témam. Lektorka je v pozícii facilitátorky, ktorá usmerňuje diskusiu.

Po ukončení diskusie zapíšu pozorovateľky argumenty na tabuľu. Spoločne ich triedime do dvoch kategórií – 1) subjektívne príčiny a 2) objektívne príčiny. Pokračuje diskusia o opodstatnenosti argumentov.

Dokumenty:

<https://analyza.todarozum.sk/docs/19081119130001dnx1/>

<https://analyza.todarozum.sk/docs/19081119150001whn1/>

C. Predstavenie metódy Persona Doll

Aktivity zamerané osvojenie si metódy Persona Doll, prostredníctvom ktorej je možné rozvíjať prosociálne postoje detí predškolského veku a žiakov prvých ročníkov základnej školy.

Aktivita: Analýza videa

Cieľ: Identifikovať silné a slabé stránky, ako aj príležitosti a ohrozenia využitia metódy Persona Doll v práci s deťmi v oblasti práv a potrieb ľudí so znevýhodnením.

Pribeh: Lektorka prezentuje študentkám promo video, v ktorom členovia OZ Človek v tísni prezentujú ukážku práce s bábikou. V skupinách diskutujú opierajúc sa o schému SWOT analýzy a identifikujú silné a slabé stránky, ako aj príležitosti a ohrozenia využitia metódy Persona Doll.

Video ukážka online:

<https://www.youtube.com/watch?v=gnxvo86krdY>

Aktivita: Naša bábika s osobnosťou

Cieľ: Porozumieť metodike tvorby biografie bábiky s osobnosťou.

Pribeh: Lektorka predstaví zásady tvorby biografie osobnosti bábiky. Študentky sa rozdelia do skupín a vytvoria biografiu bábiky, ktorá má nejaké znevýhodnenie (sociálne, zdravotné...). Výsledky svojej práce prezentujú a konfrontujú so zásadami. Ostatní účastníci upozorňujú na problémové miesta, poskytujú spätnú väzbu.

Aktivita: Bábika na návšteve v škôlke/škole

Cieľ: Porozumieť metodike uvedenia bábiky a vedenia rozhovoru s deťmi.

Pribeh: Lektorka predstaví zásady uvedenia bábiky a vedenia rozhovoru s deťmi. Predstaví zásady práce s bábikou a štruktúru otázok, ktoré podporujú kritické myslenie detí. Následne si nacvičia postupy a prezentujú ich pred ostatnými študentkami, ktoré simulujú situáciu v škôlke/škole a reakcie detí.

D. Príbeh ako cesta porozumenia situácie znevýhodnených ľudí

Aktivity zamerané na osvojenie si stratégie práce s príbehom s využitím metódy tvorivého dialógu, ktorú je možné využívať v rámci HRE. Osvojenie si stratégií práce s deťmi v oblasti ich scitlivovania voči potrebám ľudí so zdravotným znevýhodnením.

Aktivita: Tvorivý dialóg

Cieľ: Osvojiť si metodiku práce s príbehom založenú na vedení tvorivého dialógu.

Pribeh: Lektorka predstaví študentkám štruktúru tvorivého dialógu a objasní zmysel jednotlivých fáz. (1. fáza opisu; 2. fáza individuálneho skúmania; 3. fáza kritického porozumenia; 4. fáza uvažovania/transformácie). Prečíta úryvok z príbehu Tmy sa nemusíš báť z knihy Mimi a Líza, v ktorej vystupuje Mimi – nevidiace dievčatko. Po prečítaní príbehu tvoria študentky otázky nasledujúcej štruktúry tvorivého dialógu. Výsledky skupinovej práce prezentujú a získavajú spätnú väzbu o správnosti svojho uvažovania.

Aktivita: Dôvera

Cieľ: Vcítiť sa do pocitov nevidiaceho človeka a uvedomiť si obmedzenia a prekážky, ktoré musia prekonávať v bežnom živote.

Priebeh: Študentky sa dajú do dvojíc. Jedna bude nevidiaca a druhá z dvojice ju bude sprevádzať. Nevidiaca osoba objavuje svet hmatom. Sprevádzajúca osoba dbá na jej bezpečnosť. Roly si vymenia. Nasleduje diskusia o pocitoch, ktoré mali v pozícii nevidiacej a sprevádzajúcej osoby.

V ďalšej časti aktivity študentky v skupinách uvažujú o situáciách, ktoré sú pre nevidiaceho človeka zložité a diskutujú o možnostiach ich podpory.

V tretej časti aktivity diskutujú o možnostiach a limitoch našich škôl vzdelávať nevidiace deti v bežných školách.

Aktivita: Čítame rukami

Cieľ: Získať predstavu o možnostiach rozvíjania empatie u detí predškolského veku.

Priebeh:

Opis aktivity: Deti sedia v kruhu uprostred ktorého je malý stôl s hmatovými kartami alebo doskami. Učiteľka pozve k stolu vždy jedno dieťa, ktoré si založí šatku alebo škrabošku. Na stôl položí jednu hmatovú kartu. Úlohou dieťaťa je prostredníctvom hmatu zistiť, aký obrazec je na nej zobrazený.

Dôležité je, aby sa v aktivite vystriedalo čo najviac detí. Učiteľka pokračuje v rozhovore:

- *Ako ste sa cítili pri tejto hre?*
- *Ako sa vám darilo spoznať tvary/obrázky?*
- *Čo bolo na čítaní rukami náročné?*

Po odprezentovaní aktivity s deťmi študentky diskutujú o didaktickom využití, či úskaliach aktivity v praxi. Následne navrhujú vlastnú aktivitu.

Zdroj: Vančíková, K. *Multikultúrna výchova v materskej škole – námety aktivity*. Vydavateľstvo Raabe, 2019

Aktivita: Čítame rukami

Cieľ: Získať predstavu o možnostiach rozvíjania empatie u detí mladšieho školského veku.

Priebeh:

Opis aktivity: Učiteľka rozdá deťom listy s brailovým aj tlačeným písmom. Vyzýva deti aby ich porovnali tak, že nepoužijú len zrak, ale aj ruky. Deti voľne hovoria o svojich zisteniach. Učiteľka ich otázkami vedie k poznaniu, že nevidiaci ľudia majú svoje vlastné písmo a vedia čítať rukami. Zisťuje, či majú predstavu o tom, kde všade sa môžeme stretnúť s takýmto textom a rozširuje ich poznanie. Nakoniec im rozdá krabičky od liekov a deti hľadajú, kde je na nich braillovo písmo.

- *Čo by sa mohlo stať, keby sme užíli nesprávne lieky?*
- *Čo by sa mohlo stať nevidiacemu človeku, keby na krabičke nebol názov lieku napísaný jeho písmom?*
- *Čo musí urobiť, ak tam nie je takýto názov?*

Po odprezentovaní aktivity s deťmi študentky diskutujú o didaktickom využití, či úskaliach aktivity v praxi. Následne navrhujú vlastnú aktivitu.

Zdroj: Vančíková, K. *Multikultúrna výchova v materskej škole – námety aktivity*. Vydavateľstvo Raabe, 2019

WORKSHOP č. 3

ĽUDSKÉ PRÁVA A SOCIÁLNA NEROVNOSŤ

Rozvojové vzdelávanie

Dátum: 27. a 28. 2. 2023 (6 hodín/deň)

Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD., Mgr. Lýdia Simanová

Ciele: Skúmať globálne otázky chudoby a jej prepojenie s každodenným životom. Odbúrať stereotypy o subjektívnych príčinách chudoby, uvedomiť si objektívne limity realizácie ľudských práv. Hlbšie si uvedomiť význam princípov solidarity, rovnosti, integrácie a spolupráce. Získať poznatky a zručnosti v odkrývaní citlivých spoločenských tém v práci s deťmi predškolského a mladšieho školského veku a v oblasti rozvíjania ich nezávislého a samostatného myslenia.

Obsahové komponenty:

- Príčiny chudoby
- Príležitosti a limity ľudí zo slabých socio-ekonomických podmienok
- Objektivizovanie poznania o sociálnej nerovnosti, chudobe, hodnote zodpovednosti v literárnych príbehoch

Východiskové hodnoty: blaho človeka, ľudská dôstojnosť

A. Príčiny chudoby

Aktivity zamerané na hlbšie porozumenie príčinám chudoby a sociálneho vylúčenia.

Aktivity: Kto za to môže?

Cieľ: Pomenovať zlyhania systému v oblasti dodržiavania ľudských práv.

Priebeh: Študentky vyplnia cez SLIDO krátku anketu, v rámci ktorej hľadajú odpoveď na otázku Prečo sú ľudia chudobní? Označia každý výrok, ktorý považujú za pravdivý.

- *Vďaka svojej pasivite a lenivosti.*
- *Pretože je to ich životný štýl, ktorý im vyhovuje.*
- *Pretože nemajú na to predpoklady, aby dobre zarábali.*
- *Pretože nedokážu dostatočne využiť svoj potenciál.*
- *Pretože im chýba vôľa niečo na svojom živote zmeniť. Sú slabí.*
- *Pretože zlyhala spoločnosť, ktorá má zle nastavený systém pomoci a podpory.*
- *Pretože zdedili svoju chudobu a nič s tým nemôžu urobiť.*
- *Pretože sú obeťou roztvárajúcich sa nožničiek sociálnych nerovností.*
- *Pretože im spoločnosť nedokáže vytvoriť podmienky na vymanenie sa zo svojej nepriaznivej situácie.*

Lektorka rozdelí výroky do dvoch kategórií – 1) subjektívne príčiny a 2) objektívne príčiny. Na základe hlasovania SLIDO vyhodnotí, ktorej kategórii pripisovali študentky vyššiu váhu. Nasleduje diskusia o výsledkoch. Lektorka moderuje diskusiu a poskytuje argumenty a protiargumenty.

V ďalšej časti aktivity pracujú študentky v skupinách. Každá skupina má k dispozícii zoznam sociálnych práv. Študentky diskutujú a následne prezentujú svoje pohľady na zlyhanie systému v oblasti dodržiavania tejto kategórie ľudských práv.

Aktivita vyúsťuje do vymedzenia pojmu **marginalizácia**.

„Marginalizácia implicitne zahŕňa procesuálnu stránku vydeľovania na okraj spoločnosti. Zachytáva v sebe vážny predpoklad a síce, že človek je v spoločnosti odsúvaný na okraj bez vlastného pričinenia, pôsobením nadindividuálnych spoločenských procesov, ktoré môže len ťažko ovplyvniť. Znamená to, že nie on je zodpovedný za svoju životnú situáciu, ale fungovanie sociálnej štruktúry je tým prvkom, ktorý dynamizuje jeho marginalizované postavenie“

Zdroj: LUKÁČ, M. 2003. Sociálna marginalizácia a sociálna exklúzia v živote rómskeho etnika. In *Kvalita života v spektre andragogiky a sociálnopsychologických disciplín*. Prešov :Filozofická fakulta PU, 2003, s. 121-134

Aktivita: Životné stratégie chudobných

Cieľ: Uvedomiť si súvislosti medzi stratégiami a podmienkami života, porozumieť konaniu ľudí v núdzi a pracovať s vlastnými predsudkami.

Priebeh: Lektorka rozdelí študentky do skupín po štyri. Každá skupina dostane kapitolu z knihy Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku – Životné stratégie chudobných. Úlohou každej skupiny je identifikovať životné stratégie chudobných, napísať každú na farebný papierik a prilepiť na tabuľu.

V ďalšej časti aktivity dostanú študentky úryvky z knihy Vyrástla som v gete, v ktorých sú autentické spomienky na detstvo v marginalizovanej osade. Študentky uvádzajú príklady tej-ktorej stratégie. V závere prebieha diskusia o možnostiach pomoci ľuďom v núdzi a rozsahu práv, ktoré sú im odopierané.

Zdroje: Vašečka, M. (ed.) 2002. *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky; Tanzer, E. 2021. *Vyrástla som v gete*. Bratislava: Lindeni.

B. Príležitosti a limity ľudí zo slabých socio-ekonomických podmienok

Aktivity zamerané na hlbšie uvedomenie si nerovných príležitostí ľudí, ktorí žijú v slabých socio-ekonomických podmienkach alebo sociálnom vylúčení.

Aktivita: Rovnaký štart?!

Cieľ: Uvedomiť si rôzne okolnosti, ktoré môžu viesť k sociálnemu vylúčeniu a nožnej diskriminácii.

Priebeh: Študentky sa postavlia vedľa seba, za akúsi pomyselnú štartovaciu čiaru. Z klobúka si vyberú jednu z kartičiek, na ktorej je napísaná ich osobná rola. Ich úlohou je neprezradiť svoju rolu a vžiť sa do nej: „Predstavte si, ako asi vidí a prežíva svet osoba, ktorej opis máte na kartičke. Predstavte si, aké mala detstvo, v akom prostredí asi vyrastala, aké sú asi jej zážitky. Podľa tejto predstavy potom budete odpovedať na otázky, ktoré budem čítať.

Lektorka číta výroky, a každá osoba sa rozhoduje, či sa môže danej aktivite bez väčších ťažkostí zúčastniť. Ak áno, spraví krok vpred. Ak nie, zostane stáť na mieste.

Príklady rolí:

- 52 ročný živiteľ rodiny v hmotnej núdzi
- 14-ročný Róm vyrastajúci v detskom domove
- 17-ročná dcéra, ktorej otec je závislý od alkoholu
- 22-ročný absolvent školy bez práce
- 37 ročný manažér obchodného reťazca
- 17-ročná dcéra úspešného majiteľa výrobných hračiek
- 25-ročná nezamestnaná rozvedená matka dvoch detí
- 21-ročný muž nedávno prepustený z väzenia
- 16-ročný syn českého veľvyslanca na Slovensku
- staršia pani žijúca na ulici

Príklady aktivít/situácií: „Kto z vás niekedy vo svojom živote...“:

- mal výrazné finančné ťažkosti ... urobte krok vpred
- si mohol dovoliť „slušné“ bývanie, s telefónom a TV ... urobte krok vpred
- sa nebojí, že vás na ulici zastaví polícia ... urobte krok vpred
- viete, kam sa môžete obrátiť o pomoc, keby ste ju potrebovali ... urobte krok vpred
- si môže dovoliť primeranú sociálnu a zdravotnú starostlivosť ... urobte krok vpred
- si môže dovoliť ísť aspoň raz do mesiaca do kina alebo do klubu ... urobte krok vpred
- má pravidelný prístup na internet ... urobte krok vpred
- sa často bál, že ho napadnú, alebo budú obťažovať ... urobte krok vpred
- nikdy necítil diskrimináciu kvôli svojmu pôvodu ... urobte krok vpred
- si môže adoptovať deti ... urobte krok vpred

Diskusia: Bolo to príjemné alebo nepríjemné? Prečo? Ako sa cítili tí, ktorí príliš nepostupovali. Čo im napadalo, keď ostatní šli vpred a oni stále ostávali na mieste. Stratili motiváciu? Čo bolo príčinou ich „vylúčenie“? Čo mohli ovplyvniť oni sami a čo už bolo nad ich sily? Ako svoju rolu interpretovali? Ako ostatní vnímali svojich „nepohyblivých“ kolegov? Vnímali, že zatiaľ čo oni idú vpred, niektorí stále prešľapujú na mieste? Kedy sa o nich začali zaujímať? Porovnajte modelovú situáciu s realitou. Čo všetko môže viesť k sociálnemu vylúčeniu? Cítili ste sa niekedy vylúčení? Domnievate sa, že k tejto situácii došlo na základe nejakého predsudku alebo diskriminácie? Aký je rozdiel medzi predsudkom a legitímnym dôvodom, ktorý opravňuje nemať niekoho v obľube?

Zdroj: ONDRUŠEK, D., POTOČKOVÁ, D., HIPŠ, J. 2007. *Výchova k tolerancii hrou*. Dostupné na: [www.pdcs.sk > publikacie >](http://www.pdcs.sk/publikacie)

Aktivita: Potrebné a nevyhnutné

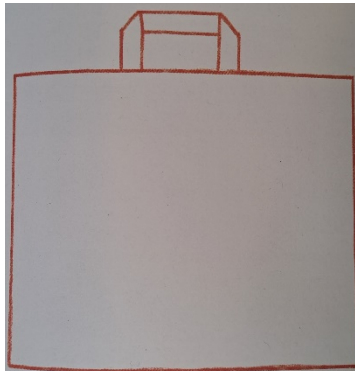
Cieľ: Precítiť situáciu ľudí, ktorí nemajú majetok a premýšľať nad hodnotou materiálnych vecí v našich životoch. Poznať obsah práva na vlastníctvo.

Pribeh: Každá študentka dostane pracovný list, na ktorom je nakreslená taška. Jej úlohou je nakresliť alebo napísať veci, ktoré by sa do nej zmestili, a ktoré by si chcela zobrať so sebou v prípade, že by náhle zostala na ulici. Výsledky úlohy zdieľajú v skupine a diskutujú o význame vecí, ktoré si zabalili. Rozdeľujú ich do kategórií POTREBNÉ a NEVYHNUTNÉ.

Lektorka následne ponúkne definíciu práva na vlastníctvo. Spoločne diskutujú:

- *Čo znamená vlastniť majetok?*
- *Za akých okolností môže človek stratiť majetok? Stratca tým aj právo vlastniť?*
- *Za kých okolností môže človeka niekto zbaviť majetku?*

- *Môže štát chrániť súkromný majetok občanov? Ako?*
- *Máme právo vlastniť človeka?*
- *Majú deti vlastnícke právo? Aké sú práva rodičov zasahovať do nich?*

Zdroj: Csontosová, Z. 2014. *Zatúlaný gombík*. Notabene.

Aktivita: Život na ulici

Cieľ: Vcítiť sa do prežívania ľudí bez domova a pracovať s vlastnými predsudkami vo vzťahu k nim. Vedieť zrealizovať interview s ľuďmi v núdzi so žiakmi 1. stupňa ZŠ.

Priebeh: Študentky sa rozdelia do skupín. Každá skupina dostane časť rozhovoru detí (štvrtákov a piatakov) s bezdomovcami. Analyzujú ich odpovede a vypĺňajú tabuľku s nedokončenými vetami:

Trápi ich, keď....
Hnevá ich, keď....
Tešia sa, keď....

Po splnení úlohy sa navzájom informujú: Čo trápi, hnevá, teší bezdomovkyňu/bezdomovca Veroniku, Vierku a Milana?

V ďalšej časti aktivity sa zamýšľajú, ako by zrealizovali podobný projekt so žiakmi na 1. stupni ZŠ. V skupine hľadajú odpovede na otázky:

- *Ako nadviazať prvý kontakt s respondentmi?*
- *Ako zaviesť pravidlá a zásady interview tak, aby sa na tom podieľali aj deti?*
- *Ako podnietiť ich kritické myslenie pri tvorbe štruktúry interview?*
- *Ako organizovať zber dát a ako sa vyhnúť ťažkostiam v teréne?*
- Zdroj: rozhovory s bezdomovcami z knihy Csontosová, Z. 2014. *Zatúlaný gombík*. Notabene.

C. Objektivizovanie poznania o sociálnej nerovnosti, chudobe, hodnote zodpovednosti literárnymi

Cieľ: Rozvíjať metodiku práce s umeleckým literárnym textom autora D. Walliamsa Pán Smradloch s tematickým zameraním na objektivizovanie poznania o sociálnej nerovnosti, chudobe, ľudskej dôstojnosti a zodpovednosti v primárnom vzdelávaní. Kognitívno-zážitkové čítanie literárneho diela.

Zadanie: 1. Opíšte prostredie, v ktorom ste videli naposledy bezdomovca. Vychádzajte z vlastnej skúsenosti (ak ste ju zažili). 2. Pantomicky (individuálne, po krátkom premyslení si) stvárňte ľudí, ako prechádzajú popri bezdomovcovi. Pokúste sa uhádnuť/ určiť ich vekovú kategóriu, povolanie, sociálnu pozíciu a mieru tolerancie.

Reflexia: Ako by ste formulovali cieľ tejto aktivity? K akému poznaniu nás mala viesť? Aké iné námety by ste pripravili pre žiakov v ŠKD pred čítaním literárneho diela s cieľom optimálne naladiť čitateľov na obsah literárneho diela?

Zadanie: Diskusia s fotodokumentáciou reálnych bezdomovcov o (ne)pravdivosti výrokov/mýtov

1. Argumentujte k výrokom.
2. Doplňte vyjadrenia: Stal sa bezdomovcom, pretože..... Bezdomovec je.....

Reflexia: Aké je naše poznanie v oblasti sociálnej nerovnosti a bezdomovectva? Ako a v ktorých legislatívnych dokumentoch túto tému ošetrojú?

METODIKA DIDAKTICKEJ ANALÝZY LITERÁRNEHO DIELA S TEMATICKÝM ZAMERANÍM – HRE

Zadanie: Didakticky analyzovať vybrané úryvky z literárneho diela v oblastiach (v skupinách) a následne projektovať aktivity:

1	Identifikujte obrazy objektov (veci, ľudia) a javov (dejových línií), ktoré evokujú zmyslové vnímanie
2	Identifikujte silne dichotomicky polarizované objekty a javy v príbehu
3	Identifikujte momenty prekvapenia v charakteristike jednotlivých postáv
4	Vyberte tie časti textu, ktoré zobrazujú jeho spôsob života
5	Sformuluje sekvenčnú pointu vybraného úryvku (posolstvo a životnú hodnotu)

PROJEKTOVANIE AKTIVÍT VYCHÁDZAJÚCICH Z VÝSLEDKOV DIDAKTICKEJ ANALÝZY LITERÁRNEHO DIELA

Zadanie: Projektovať aktivity zamerané na interiorizáciu (emocionálne prežívanie) metódami tvorivej dramatiky

Ciele: Rozvíjať prosociálne správanie k sociálne slabším skupinám v spoločnosti, porozumieť hodnotám spolupatričnosti, zodpovednosti, analyzovať význam predsudkov voči sociálne slabším.

PROJEKTOVANIE AKTIVÍT S POUŽITÍM METÓD TVORIVEJ DRAMATIKY:

Rolová hra

Situačný námet (práca s úryvkom): Čo prebieha myslou hlavných postáv pri prvom stretnutí?

- Prvé stretnutie Chloe s p. Smrad'ochom. Improvizujte a sformulujte monológ P. Smrad'ocha sediaceho na lavičke pri pohľade na Chloe. Improvizujte a sformulujte monológ Chloe pri pohľade na p. Smrad'ocha v 1. osobe j.č.
- Zistenie nóbl mamy, že v ich záhrade sa usadil bezdomovec.

Reflexia: Ktoré postavy z príbehu by ste ešte vybrali pre úvahy o p. Smrad'ochovi? Sformulujte cieľ tejto aktivity a identifikujte poznatky, schopnosti a zručnosti, ktoré ste týmto rozvíjali.

Situačný námet (práca s úryvkom): *Panelová diskusia/ Diskusná alej:*

2 poradné zbory žiakov/študentov hľadajú odpovede na otázky:

- Poradný zbor 1: Má Chloe osloviť bezdomovca pána Smrad'ocha? Prečo?

- Poradný zbor 2: Nemá Chloe osloviť bezdomovca pána Smraďocha? Prečo?
- Poradný zbor 1: Prečo je dobrý nápad, ak Chloe ide s neznámym mužom, pánom Smraďochom, do kaviarne?
- Poradný zbor 2. Prečo to nie je dobrý nápad, ak Chloe ide s neznámym mužom, pánom Smraďochom do kaviarne?

Reflexia: Sformulujte cieľ tejto aktivity a identifikujte poznatky, schopnosti a zručnosti, ktoré ste týmto rozvíjali.

Pantomimická improvizácia bez slov (pohybom stvárniť)

Situačné námety (práca s úryvkami):

- prekvapenie mamy po objavení p.Smraďocha v ich dome,
- rozpaky p. Smraďocha pri prinesení jedla;
- prijatie priznania mamkou Chloe o strate zamestnania; radosť Chloe s p. Smraďochom;
- rozpaky Chloe v reštaurácii, keď po jej príchode s p.Smraďochom do nej všetci hostia opustili priestor;
- zo stretnutie elegantné a slušné požívanie jedla/ nevhodné požívanie jedla na verejnosti;
- láskavé obdarúvanie

Verbálna improvizácia

Ako povedať pravdu tak, aby sme niekoho neurazili/ neublížili mu/ dovedli ho k pochopeniu.

Situačný námet: Chloe: „Prečo Vás volajú Smraďoch? To bol len vtip...“ atď.

- *Výtvarne stvárniť:* obraz/ ilustráciu s použitím farieb zobrazujúcich negatívne javy v spoločnosti, ktoré sa v dielach vyskytujú: smrad, tuláctvo ...
- *Namaľovať* obraz/ ilustráciu s použitím farieb zobrazujúcich atmosféru solidarity, radosti z pomoci inému, radosti byť obdarovaný

Zadanie: Sformulovať učebnú úlohu na písomný/ mediálny komunikát, ktorý je zameraný na poskytnutie pomoci/ riešenie problému s aplikáciou materiálno-vecných metód tvorivej dramatiky:

- Vytvorte graf p. Smraďocha a váš o vážnych problémoch v existencii.
- Vytvorte oznam na charitatívnu zbierku.
- Sformulujte otázky pre sociálneho pracovníka/ pracovníčku, osobám, ktoré môžu byť nápomocné. (Čo by ste sa chceli dozvedieť od nich a pod.).
- Ako povedať pravdu tak, aby sme niekoho neurazili. (Chloe: „Prečo Vás volajú Smraďoch? To bol len vtip...“).
- Napíšte inzerát s cieľom pomôcť najsť pánovi Smraďochovi prácu – kam by ste ho zaslali?
- Postavte šelter pre bezdomovcov – umiestnite doň nevyhnutné potreby na prežitie v lese, v parku...
- Selfie s bezdomovcom – Mali by ste na to odvalu? Ako by ste ho oslovili? Chceli by ste ho odmeniť?
- Pripravte reportáž do televízneho spravodajstva o situácii bezdomovcov v meste/dedine...
- Sformulujte otázky pre pána Smraďocha. Čo by ste sa ho opýtali?
- Recept Pána Smraďocha: Napíšte všetky ingrediencie, ktoré popisujú jeho zovňajšok. Napíšte všetky ingrediencie, ktoré popisujú jeho charakterové vlastnosti
- Strom pána Smraďocha:
 - Korene: príčiny tuláckeho a chudobného života Pána Smraďocha.
 - Kmeň: spôsob jeho života

- Koruna stromov – plody: potešenia Pána Smraďocha

Zadanie: Významovou asociáciou prostredníctvom prísloví a citátov vytvárať tzv. živé obrazy – metóda tvorivej dramatiky, práca s literárnym jazykom.

Cieľ: Analyzovať vonkajšie znaky a prejavy sociálnej nerovnosti vyjadrených citátmi. Porozumieť významovému posolstvu literárneho diela.

- *Šaty robia človeka. (slovenské príslovie);*
- *Šaty zdôrazňujú osobnosť. (talianske príslovie)*
- *Kto nepracuje, nech neje. (slovenské príslovie)*
- *Aká pláca, taká práca. (slovenské príslovie)*
- *Blázni si väčšmi vážia šaty než cnosti. (slovenské príslovie)*
- *Dobré šaty otvoria všetky dvere. (Thomas Fuller)*
- *Šaty sa dajú vidieť len vtedy, keď myseľ a charakter driemu). Ralph Waldo Emerson*
- *Dobre si rozvážte každý čin, na ktorý potrebujete nové šaty. (Henry David Thoreau)*
- *Kto má dobré srdce, ten je i v úbohých šatách urodzený. (Gustav Freytag)*

METODIKA TVORBY PROJEKTU V OBLASTI VZDELÁVANIA O ĽUDSKÝCH PRÁVACH INŠPIROVANÁ LITERÁRNYM PRÍBEHOM

Tvorba projektu tohto typu má pomôcť deťom/žiakom/študentom analyzovať spoločenské problémy, viesť ho k občianskej zodpovednosti a aktívnosti, poznávaniu autorít a inštitúcií zodpovedných za ich riešenie.

Úlohy k tvorbe projektu:

1. Pomenovanie problémov týkajúce sa ľudských práv a prosociálneho správania, ktoré ste v literárnom diel identifikovali a porovnajte ich s realitou (bezdomovectvo, šikana, osamelosť, nezamestnanosť).
2. Výber problémov v malých skupinách, resp. hierarchické usporiadanie dôležitosti vymedzených problémov. Diskusia v triede a konsenzus o výbere 1 problému (napr. bezdomovectvo).
3. Zhromaždenie informácií o vybranom probléme (zo školského, rodinného, mediálneho prostredia). Preskúmanie, kto je autoritatívne spoločensky zodpovedný za daný problém, kto môže pomôcť problém riešiť. Preskúmanie existujúcich riešení. Čo môžeme urobiť my – deti/žiaci/ študenti.
4. Pripraviť projektový akčný plán pre konkretizovanú pomoc žiakmi v spolupráci s (cielenie k externým organizáciám, k riešeniu problému.
5. Prezentácia a (možná) realizácia akčného plánu.

Zadanie: Tvorba podľa uvedeného metodického postupu.

Zadanie: Vytvorte otázky do diskusie k posolstvám literárneho diela a k životnej realite zameraných na porozumenie hodnoty rodiny a domova, hodnota spolupatričnosti a rovnosti:

- Prečo Chloe nemala rada Vianoce – sviatky rodiny?
- Čo znamená domov pre teba?
- Prečo myslíš, že v rodine sú súrodenecké nezhody – žiarlivosť, závisť?
- Prečo pán Smraďoch neprijal „nový domov“?
- Čo vám chýba vo vašom domove teraz? Aké sú vaše tajné prania?
- Za čo ste vďační?
- Na koho by si sa obrátil pre pomoc v situácii, keby....

- Čo môžu bezdomovci závidieť?
- Aký je podľa vás život detí bezdomovcov?
- Prečo si myslíš, že niektorí bezdomovci sa rozhodli pre tulácky život?

Reflexia:

- Tri veci, ktoré som sa naučil o svojom domove, sú...
- Tri veci, ktoré som sa naučil o ľuďoch bez domova, sú...
- Tri veci, ktoré musím pre seba urobiť, sú...

Zdroje: David Walliams, D. Pán Smrad'och, 2013;

Vitezová, E. *Cesty tvorivosti: projekt a dramatická výchova* dostupné na:
<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Germuskova3/subor/Vitezova.pdf>

Quinley, C.N., Branson, M.S., Simth, D.E. a kol. *Projekt Občan*. Nadácia M.Šimečku, Bratislava, 2000

Web: <https://harpercollinschildrensbooks.co.uk/>

WORKSHOP č. 4

ĽUDSKÉ PRÁVA V KONTEXTE VOJNOVÝCH UDALOSTÍ

Výchova k mieru

Dátum: 13. a 14. 3. 2023 (6 hodín/deň)

Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD., Mgr. Lýdia Simanová

Ciele: Hlbšie analyzovať otázku poručovania ľudských práv v kontexte vojnových udalostí. Porozumieť obsahu a rozsahu práva na život a súkromie. Osvojiť si metódu Filozofovania s deťmi a získať zručnosť využívať jej prvky v práci s deťmi mladšieho školského veku. Získať poznatky a zručnosti podporovať ako facilitovať diskusiu medzi žiakmi, ktorá aktivizuje ich tvorivé a kritické myslenie.

Obsahové komponenty:

- Mier a právo na život – metóda Filozofovania s deťmi
- Právo na súkromie vo svetle vojnových udalostí – metóda Filozofovania s deťmi
- Migrácia ako ľudské právo

Východiskové hodnoty: blaho človeka, ľudská dôstojnosť, sloboda

A. Mier a právo na život – metóda Filozofovania s deťmi

Aktivity zamerané na hlbšie uvedomenie si rozsahu a obsahu práva na život a významu mieru pre blaho človeka i spoločnosti.

Aktivita: Metóda Filozofovania s deťmi

Cieľ: Oboznámiť sa so základnými technikami kritického myslenia, ktoré sa uplatňujú v rámci metódy Filozofovanie s deťmi a získať predstavu aplikácie metódy v práci s deťmi mladšieho školského veku.

Priebeh: Lektorka predstaví teoretický koncept aktívnej analytickej diskusnej didaktickej metódy Filozofovanie s deťmi amerického profesora logiky a estetiky Matthew Lipmana (1923–2010). Táto metóda je považovaná za efektívny nástroj rozvíjania kritického myslenia na individuálnej úrovni a prípravy pre život v demokratickej spoločnosti. Študentky dostanú ukážku, ktorá obsahuje rôzne typy cvičení a aktivít na rozvoj myšlienkových schopností. V skupinách ich analyzujú a opierajúc sa o teoretickú schému určujú, ktoré sú zamerané na utváranie pojmov, usudzovanie, skúmanie a preklad. Ukážka je z metodologickej príručky, ktorá sprístupňuje metódu Filozofovania s deťmi pre prácu s deťmi na 1. stupni ZŠ.

Zdroj: Vančíková, K., Kaliský, J. (eds.). *Svet okolo nás. Metodická príručka k príbehu Slnko v srdci. Banská Bystrica : Belianum, 2020.*

Myšlenkové dovednosti, na jejichž rozvoj se metodické příručky zaměřují⁴

Utváření pojmů	Usuzování	Zkoumání	Překlad
asociace	tvoření analogií	kontextualizace	porozumění
klasifikace	příčina – následek	uvádění protipříkladů	popis
srovnání	uvádění kritérií	uvádění příkladů	naslouchání
nalézání protikladů	dedukce	formulace hypotéz	psaní
definování	identifikace důsledků	popis	interpretace
rozlišování	posuzování	pozorování	mluvení
výčet	vyhodnocení	kladení otázek	shrnutí
identifikace	stupňování	formulace problému	syntéza
tvoření metafor	indukce	testování hypotéz	...
spojování	vyvozování	...	
...	uvádění důvodů		
	spojování části a celku		
	hypotetické usuzování		
	spojování prostředku a cíle		
	identifikace předpokladů		
	rozlišení rozdílu ve stupni a rozdílu v druhu		
	...		

Zdroj: Laurendeau, P. 2011. *Pochopit rozdílnost. Metodická příručka k příběhu Blanka a Jirka*. TF JU, Centrum filozofie pro děti, 2011

Aktivita: Mier

Ciel': Uvedomiť si hĺbku pojmu mier a zamyslieť sa nad rizikami, ktoré prináša vojnový konflikt vo vzťahu k porušovaniu ľudských práv.

Priebeh: Aktivita začína brainstormingom. Každá študentka má v určenom čase 3 minút dokončiť čo najviac začatých viet: *Mier je, keď*.....

V štvorčlenných skupinách sa pokúšajú urobiť definíciu mieru, ktorá bude obsahovať všetky významové prvky ich dokončených viet. V ďalšej časti aktivity hľadajú odpoveď na otázku, ktoré ľudské práva sú ohrozené počas vojnových konfliktov. Svoje názory zdôvodňujú.

Aktivita: Právo na život

Ciel': Uvedomiť si nebezpečenstvo relativizovania práva na život a dôsledky pre blaho človeka, spoločnosti a sveta.

Priebeh: Lektorka predstaví študentkám 2 výroky. Vytvorí priestor na to, aby sa o nich vo dvojiciach porozprávali.

1. *tvrdenie: Morálka je subsystemom kultúry. Každá kultúra si z generácie na generáciu odovzdáva predstavy o morálnych pravidlách a zásadách. Morálka nie je univerzálna.*
2. *tvrdenie: Právo na život je jedno z osobnostných práv a morálna zásada, vychádzajúca z presvedčenia, že každá ľudská bytosť má právo na život a najmä, že by nemala byť nespravodlivo zabitá inou ľudskou bytosťou.*

Každá dvojica dostane 2 kópie tabuľky, ktoré spoločne vyplnia tak, aby bola v nej bola zaznačená názorová zhoda. Lektorka utvorí nové dvojice. Tie porovnávajú odpovede v tabuľkách, ktoré si doniesli z predchádzajúcej dvojice. V čom nastala zhoda? V čom nezhoda? V ktorých otázkach ste stále pred ťažkými dilemami? V ktorých prípadoch bolo naopak rozhodovanie jednoduché?

	<i>súhlasím</i>	<i>nesúhlasím</i>
<i>Dá sa pochopiť, že človek, ktorý celý život trpel, siahne inému na život.</i>		
<i>Ak chce krajina vyhrať vojnu, musí obetovať aj civilistov.</i>		
<i>Zabiť človeka v sebaobrane nemožno považovať za nemorálne.</i>		
<i>Vrahovia si zaslúžia trest smrti.</i>		
<i>Zabíjanie ľudí môže byť za istých okolností spravodlivé.</i>		
<i>Ak by bolo právo na život uznané za univerzálne, neboli by vojny.</i>		
<i>V otázkach trestu smrti je nutné rešpektovať kultúrne zvyklosti</i>		

B. Právo na súkromie vo svetle vojnových udalostí - metóda Filozofovania s deťmi

Aktivity zamerané na hlbšie uvedomenie si rozsahu a obsahu práva na súkromie a osvojenie si stratégií rozvíjania kritického myslenia u detí.

Aktivita: Musí, môže, mala by, mohla by

Cieľ: Osvojiť si základné stratégie a techniky Metódy Filozofovania s deťmi a kriticky analyzovať situácie, v ktorých je porušované právo na súkromie.

Pribeh: Lektorka prečíta študentkám úryvok z článku o situácii žien v azylovom centre. Ich úlohou je zamyslieť sa nad rôznymi situáciami, ktoré môžu vzniknúť, vybrať vhodné slovo a doplniť ho do viet, ktoré opisujú život žien v týchto podmienkach. Volia medzi slovami: *musí, môže, mala by, mohla by*. Svoj výber zdôvodňujú. Svoje riešenia prezentujú, porovnávajú a argumentujú. Premýšľajú v skupine o hraniciach práva na súkromie a o ďalších príčinách, ktoré môžu znemožniť realizáciu tohto práva.

Úryvok:

Rezonuje u mňa príklad centra, kde v jednej miestnosti bývajú ženy vo vekovom rozmedzí od 10 do 70 rokov. Tieto ženy nemajú v centre žiaden pocit súkromia ani bezpečia, pretože práve cez ich izbu vedie cesta k jedinej sprche pre cca 70 ľudí v centre.

Tieto ženy nemajú žiaden iný priestor v centre, kde by sa mohli cítiť bezpečne, nie je tam žiadna spoločenská miestnosť, kde by sa mohli odreagovať. Áno, my to môžeme brať ako hostel, veď idú tam prespať a cez deň sú niekde inde, ale ony nemajú kde inde byť cez deň.

Zdroj: <https://clovekvoohrozeni.sk/zaminovane-uzemia-strata-domovov-prezite-traumy-ake-su-skutocne-pribehy-ludi-z-ukrajiny/>

Nedokončené vety:

- *Anna má 65 rokov a zdravotné problémy. Na obed si už zvykla pospať. V centre _____ prekonať únavu.*
- *Rebeka má 12 rokov. Rada si číta. Lenže dnes jej kniha zmizla zo stola. Všimla si, že si ju číta iné dievča. Rebeka _____ ísť za ňou a požiadať ju, aby jej knihu vrátila.*
- *Laura je matka dvoch detí. _____ urobiť všetko preto, aby sa cítili dobre.*
- *Tereza má zdravotný hendikep. Nahota je jej preto veľmi neprijemná. _____ asertívnejšie trvať na tom, aby mohla byť pri sprchovaní sama.*
- *Beatina dcéra má už niekoľko dní horúčku. Jej posteľ je priamo v uličke, ktorou ľudia chodia do sprchy. _____ trvať na premiestnenie svojej i dcérinej postele do inej časti miestnosti.*

- *Olena je tak ako ostatné ženy vyčerpaná situáciou. Oproti ostatným má však problém navyše. Pani, ktorá má lehátko vedľa nej sa „rozťahuje“. Neraz nájde jej veci vo svojom malom životnom priestore. Pani zároveň stále plače. Olena _____ rázne komunikovať, že jej zasahuje do súkromia.*
- *Ženy v centre sa dohodli, že dajú všetky hračky svojich detí dokopy a vytvoria akýsi detský kútik. Míša tento nápad schvaľuje, no má problém. Jej dcérka má len dve plyšové hračky a je na ne veľmi upätá. Míša _____ chrániť city svojej dcérky a nedať jej hračky do spoločného kútika.*

Aktivita: Dilema

Cieľ: Definovať právo na súkromie na základe analýzy morálnych dilem.

Priebeh: Študentky pracujú v skupinách. Každá dostane zoznam situácií. Najprv každá členka skupiny vyplní tabuľku. Jej úlohou je označiť stĺpec s bodkou, ak ide z jej pohľadu o porušenie práva na súkromie alebo stĺpec s krížikom, ak si myslí, že nejde o porušenie práva na súkromie. Každá zdôvodní svoje rozhodnutie a skupina utvorí záver. Následne vymedzia definíciu práva na súkromie a porovnajú s legislatívnym znením Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Ústavy SR.

Situácia	•	X	Zdôvodnenie
<i>Alena a Eva sa vybrali na námestie. Chcú si urobiť nejaké pekné fotky. Fotia sa na rôznych verejných miestach – pri fontáne, pri morovom stĺpe... Na pozadí sa objavujú rôzni okoloidúci. Niekoľko z nich sa naozaj podarilo, a tak si ich obidve dajú na instagram.</i>			
<i>Na reklamnom paneli visí nová reklama. V meste vznikla nová súkromná škôlka. Zriaďovateľ láka rodičov na alternatívne metódy práce, ako aj na možnosť sledovať všetko, čo sa počas dňa v škôlke deje na internete. Dianie v škôlke je totiž monitorované kamerovým systémom.</i>			
<i>Zamestnávateľ zistil, že výkonnosť pracovníkov firmy za posledné mesiace prudko klesla. Rozhodol sa sledovať ich on-line aktivity, aby identifikoval, kto a v akej miere sa počas pracovnej doby venuje súkromným záležitostiam.</i>			
<i>Desaťročný Martin si pozval na návštevu spolužiaka. Zavreli sa do izby spolu s tabletmi. Martinova mama určila pravidlo, že môžu hrať počítačovú hru maximálne 15 minút. Po uplynutí tohto času mama počuje spoza dverí zvuky, ktoré jasne ukazujú, že chlapci svoj limit prekročili. Bez klopania vchádza do izby, aby ich na porušenie pravidla upozornila.</i>			

Aktivita: Súkromie na internete

Cieľ: Uvedomiť si riziká vlastnej aktivity v oblasti práva na súkromie. Vnímať riziká subjektívnej interpretácie ľudských práv.

Priebeh: Študentky vypíňajú tabuľku, v ktorej majú rozhodovať o tom, aké aktivity na internete sú bezpečné a, naopak, nebezpečné. Svoj názor zdôvodňujú. Na základe odlišných pohľadov na tie isté situácie uvažujú, v čom je právo na súkromie univerzálne a aké sú riziká subjektívneho výkladu tohto práva.

Aktivita na internete	Bezpečné	Nebezpečné	Dôvod
Písať si s kamarátom cez mobil.			
Písať si s učiteľom cez e-mail.			
Písať blogy o svojom bežnom dni.			
Posielať fotky kamarátom cez messenger.			
Umiestňovať fotky na svojom facebooku.			
Umiestňovať selfie do verejných skupín.			
Zverejňovať svoj vek a adresu na sociálnych sieťach.			
Písať si s ľuďmi vo verejných četoch.			
Stretnúť sa s človekom, ktorého sme spoznali cez internet.			
Uverejňovať fotky z rodinných akcií na instagrame a facebooku a iných sociálnych sieťach.			

Zdroj: Vančíková, K., Kaliský, J. (eds.). *Svet okolo nás. Metodická príručka k príbehu Slnko v srdci. Banská Bystrica : Belianum, 2020.*

Aktivita: Dokonalý domov

Cieľ: Získať predstavu o tom ako sprostredkovať tému práva na súkromie v práci s deťmi a aplikovať metódu Filozofovania s deťmi v praxi.

Priebeh: Lektorka poskytne ukážku spracovania témy DOMOV z metodickéj príručky, ktorá približuje učiteľom primárneho vzdelávania ako využívať metódu Filozofovania s deťmi. Pre prečítaní si ukážky,

navrhujú študentky aktivity a cvičenia, ktorými by otvorili tému práva na súkromie. Skupiny prezentujú svoje nápady a komentujú, aké myšlienkové schopnosti sú cez navrhnuté cvičenie rozvíjané.

Opis aktivity: Úlohou žiakov je kresbou vyjadriť svoje predstavy o dokonalom domove. Učiteľ ich činnosť sprevádza: Vyber si ľubovoľný štát na svete. Vyber si, aký chceš dom alebo byt. Čo všetko by si mal v dome? Mal by si záhradu alebo balkón? Mal by si stromy, rastliny, zvieratká? Mal by si tam rodičov, súrodencov alebo kamarátov? Žiaci svoje predstavy prezentujú a komentujú.

Námety na diskusiu:

1. Čo tvorí domov?
2. Musí byť domov dom alebo byt?
3. Je domov vec?
4. Je domov rodina?
5. Aké veci tvoria domov?
6. Akí ľudia tvoria domov?
7. Sú zvieratá súčasťou domova?
8. Aké zvieratá sú súčasťou domova?
9. Je domov špeciálne miesto? Prečo?
10. Čo má spoločné domov a šťastie?
11. Môže byť niekto bez domova?
12. Je potrebné mať domov?

Zdroj: Vančíková, K., Kaliský, J. (eds.). *Svet okolo nás. Metodická príručka k príbehu Slnko v srdci. Banská Bystrica : Belianum, 2020.*

Aktivita: Svedectvá na fotografiách

Cieľ: Uvedomiť si, dôsledky vojnových konfliktov a ich presah na ľudské životy. Vedieť identifikovať dezinformáciu, falošné správy.

Pribeh: Študentkám sa ukážu 3 rozdielne fotografie (zachytávajúce momenty z vojny), na ktorých sú rôzni ľudia. Ich úlohou je na papier napísať, čo na obrázkoch vidia. Lektorka rozdelí študentky do 3 skupín a vyzve ich k diskusii nad tým, čo im fotografie hovoria, nie ako na nich pôsobia.

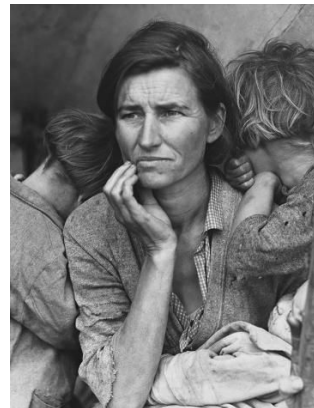
Na fotografiu sa môžu pozerieť zo 4 pohľadov:

- *Miesto a prostredie* - kde sa situácia odohráva, aké tam je počasie, teplota a pod.
- *Situácia* - čo sa na fotografii odohráva
- *Ľudia, ktorí sú na fotografii* - či sú mladí, ženy alebo muži, národnosť a pod.
- *Časový priebeh* - čo sa dialo 5 minút pred tým, ako bola fotografia odfotená a čo deň potom?

Medzi skupinami sa postupne vymenia 3 rozdielne fotografie, ktoré skupiny opíšu. Následne prebehne diskusia, kde sa pýtame študentiek otázky typu:

- *Čo sa deje teraz, keď máte všetky fotografie pohromade?*
- *Aký obraz ste mali o situácii, keď ste videli prvú fotografiu?*
- *Zmenil sa vám obraz o situácii?*
- *Keby ste mali len jednu fotku, z ktorej by ste mali popísať čo sa na obrázku deje, ktorá by to bola?*
- *Bol by príbeh iný?*
- *Stretávame sa niekedy z fotografiami, ktoré nám môžu ukazovať iba výsek skutočnosti, ktorá sa deje?*
- *Pokiaľ áno, kde napríklad?*

Ukážky obrázkov:

Zdroj: Internet

Aktivitu ukončujeme rozhovorom o tom, že obrazy niečoho, majú v médiách veľkú silu a schopnosť zakrývať, ale aj vyzdvihovať niektoré časti celku, ktoré nám môžu meniť objektív pohľadu na dané veci.

Aktivita: Migrant, utečenec a či azylant?

Cieľ: Porozumieť pojmom ako migrant, zahraničný migrant, cudzinec, azylant, vnútorne vysídlená osoba a utečenec. Uvažovať nad osudom utečencov cez vlastné emócie. Pokúsiť sa identifikovať dôvody, pre ktoré musia ľudia opustiť svoje domovy. Opísať situáciu človeka na úteku z vlastnej perspektívy.

Priebeh: Aktivitu začneme formou „otázkovej vernisáže“, kde študenti hľadajú spoločne odpovede na otázky: *Kto je to imigrant? Kto je to azylant? Máme na Slovensku vnútorne vysídlenú osobu alebo utečencov? A pod.* Otázky sú rozvešané po miestnosti, po ktorej študentky kráčajú a pristavujú sa pri jednotlivých pojmoch. V pozadí ide zvuková nahrávka, ktorá evokuje krízovú a chaotickú situáciu. Po krátkej diskusii je úlohou študentiek správne priradiť rozdané výroky k rozvešaným pojmom. Je na rozhodnutí lektora, či dá každej študentke súbor niekoľkých výrokov, alebo študentky rozdelí na skupiny a každá dostane obálku s výrokmi. Na konci aktivity si spoločne návrhy skontrolujeme a prejdeme.

Aktivita: Rondo

Cieľ: Spoznať zložitnosť rozhodovania migrantov pri odchode z domova. Rozvíjať empatie, toleranciu a demokratické hodnoty.

Priebeh: So študentmi si spoločne prečítame knihu *Vojna*, ktorá zmenila Rondo. Kniha prezentuje fenomén vojny vo vymyslenom meste Rondo. Spoločne so študentmi si rozoberieme 3 hlavné postavy, ktoré sa v knihe objavujú.

Lektor zisťuje:

- *Pre koho si myslia, že je knižka určená?*
- *Ako sa pri čítaní knihy cítili?*
- *Aké emócie v nich vyvolala?*
- *Ako vnímali hlavné postavy?*
- *Čo si myslíte, že Zorka, Danko a Fabián reprezentujú?*
- *Viete vysvetliť prečo?*

- Akým spôsobom zmenila vojna Rondo?
- Vedeli by ste nájsť príklady aj na ilustráciách?
- Ako traja kamaráti a ostatní porazili vojnu, aké prostriedky proti nej použili?
- Prečo po vojne po celom meste narástli práve červené maky?
- Čo symbolizovali?

Ukážka knihy Rondo:

Autor: Romana Romanyšyn

Tak, ako vojna, ktorá postavila hrdinov do situácie, keď sa museli rozhodnúť a konať, je úlohou študentov vcítiť sa do podobnej situácie. Aktivitu vystupňujeme tým, že do príbehu zakomponujeme nové postavy. Lektor nastrihá kartičky s postavami, ktoré rozdá každému z účastníkov. Každý účastník tak bude zastávať novú rolu v príbehu. Poskytne im čas a priestor, aby svoju rolu pochopili a navníмали. Úlohou študentiek je rozhodnúť sa, či na základe svojej úlohy, ktorú v príbehu budú zastávať v krajine Rondo zostanú, alebo odídu. Po tom, ako lektor knihu znova prečíta je úlohou študentiek rozhodnúť sa podľa toho, ako si myslia, že by konala ich postava.

Kladie otázky: *Rozhodol/a by sa v danej situácii zostať v Ronde? Alebo by si odišiel/a do inej krajiny?* Dôležité je, aby študenti počas hry neprezradili rolu, ktorú zastávajú. Svoju voľbu môžu vysvetliť až na konci aktivity. Po prečítaní príbehu a s voľbou každej postavy odísť/ostať v meste vedie lektor so študentmi diskusiu o tom, či: *Bolo pre teba ľahké rozhodnúť sa, či ostaneš v krajine, alebo ju opustiš? Čo stálo za твоjím rozhodnutím?*

V tejto fáze už študenti môžu vysvetliť svoju rolu. Aktivitu ukončujeme tým, že na flipcharty študentky spisujú faktory, ktoré ich podnietili k rozhodnutiu. Na záver aktivity lektor poukáže na individuálnosť každej voľby a vysvetlí pojmy nútenej a dobrovoľnej migrácie, s ktorou začínal na začiatku.

Rolové kartičky:

Učiteľ/-ka Pôsobíš na miestnej základnej škole a žiješ v tomto meste už niekoľko rokov. Poznáš všetky deti zo školy a ich rodičov a si rešpektovaným/-nou členom/-kou komunity.	Pekár/ka Vlastníš rodinnú firmu, ktorá v meste funguje už niekoľko desiatok rokov. Aj napriek tomu, že nezarobíš veľa peňazí, svoju prácu miluješ nadovšetko.
Lekár/-ka Pracuješ v jedinej nemocnici v meste. Si vysoko uznávaný/á pre svoju profesiu. Nemáš manželku ani deti.	Kňaz Na faru si sa presťahoval pred niekoľkými mesiacmi no za ten čas sa výrazne angažuješ v humanitárnej činnosti.
Mladý muž/žena Si mladý človek prahnúci po zážitkoch a skúsenostiach. Si veľmi rodinne založený a odísť by znamenalo opustiť rodinu.	Slobodná matka/otec Si slobodný rodič, ktorý je odkázaný/á len sám na seba. Po dlhej dobe si si konečne našiel/la prácu vďaka, ktorej môžeš uživiť svoje deti.

<p>Starší muž/žena Si človek, ktorý najkrajšie roky svojho života prežil práve v tomto meste. Máš niekoľko zdravotných problémov, ktoré ti sťažujú život.</p>	<p>Policajt/ka Vyrástol/la si v tomto meste a záleží ti na svojich spoluobčanoch. Máš zmysel pre spravodlivosť. Tvoj brat žije v susednej krajine a povzbudzuje ťa, aby si prišiel/-a za ním.</p>
--	--

(Inšpirované od: Inštruktážny materiál Vzdelávanie o migrácii s aktivitami a videami, Bratislava 2022)

Poznámka: S aktivitou sa dá pracovať rôznymi spôsobmi. Jednotlivé roly môžu navrhnuť aj študentky. Každý napíše krátku informáciu o osobe, ktorá by mohla vystupovať v príbehu. Roly sa premiešajú a rozdájú študentom.

Aktivita 2: V ďalšej časti aktivity môžeme študentov motivovať k tomu, aby si z dostupných materiálov (výkresy, farebné papiere, akvarelové farby, nožnice, ceruzky, plastelína..) vytvorili maky, ktoré sa v knihe objavujú na konci ako symbol padlých vojakov.

Ukážka:

Zdroj: Pinterest

WORKSHOP č. 5

ŽIVÉ KNIHY – DOTKNUTÉ OSUDY Multikultúrna výchova/výchova k tolerancii

Dátum: 27. 4. 2023 (6 hodín/deň)

Lektorky: doc. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD., Mgr. Barbara Basarabová, PhD., Mgr. Lýdia Simanová, Mgr. Zuzana Szabóová

Ciele: : Analyzovať otázky porušovania ľudských práv v kontexte tém týkajúcich sa minorít: migrácia, LGBT, rómska komunita. Porozumieť právam na život, sociálnu rovnosť, integráciu, stratégiám tolerantného správania, eliminácii rasovej neznášanlivosti.

Obsahové komponenty:

- Ľudské práva a minority
- Živá knižnica na tému: Minority medzi nami
- Krehkosť ľudských práv v literárnych dielach pre mládež a dospelých
- Práca s literárnymi dielami pre deti 9 – 11 rokov s témami multikultúrnej výchovy

Východiskové hodnoty: blaho človeka, ľudská dôstojnosť, individualizmus, sloboda

A. Ľudské práva a minority

Aktivita: „Cudzinec je priateľ, ktorého si doteraz nikdy nestretol“

Cieľ: Porozumenie viacvýznamovej konotácii pojmu cudzinec v rôznych sociálnych a národných prostrediach. Explanácia stereotypov a predsudkov, rozvíjať kritické myslenie, schopnosť identifikovať nerovnosť a rasizmus.

Priebeh: Formulujte vyjadrenia k významu pojmu cudzinec (metóda asociačný kruh).

Reflexia:

- Kedy a kde sa vy považujete za cudzincov?
- Identifikujte rozdiely a podobnosti medzi viacerými typmi cudzincov – sociálny cudzinec, cudzinec – turista, cudzinec – prisťahovelec, cudzinec – utečenec?

Aktivita: Pracovné interview

Cieľ: Porozumieť demokratickým princípom, právu na dôstojný život a sociálnu rovnosť.

Priebeh: Formulujte otázky pre pracovný pohovor na pozíciu stredného manažéra pre uchádzačov: Róm, LGBT, prisťahovelec zo zahraničia, utečenec, slovenský občan (práca v 5 skupinách).

Reflexia:

- Porovnajte štylistiku a zameranie otázok, ktoré ste vytvorili. V čom sa líšia? Identifikujte príčiny odlišnosti ich obsahu a spôsobu vyjadrenia. Identifikujte hodnoty, ktoré ste (ne)rešpektovali.

B. Živá knižnica na tému: Minority medzi nami

Oboznámenie sa s metodikou a realizáciou Živých knižníc, tzv. facilitované stretnutie so zástupcami širšieho spektra minorít, ktorí v spoločnosti často čelia rôznym predsudkom a vylúčeniu, často aj preto, že väčšinová spoločnosť nemá možnosť týchto ľudí bližšie spoznať v tematických oblastiach: migrácia, LGBT, Rómovia. Ide o nástroj pre búranie bariér, stereotypov a negatívnych postojov voči minoritám.

Aktivita: Volám sa a mám rád

Cieľ: Vzájomne sa bližšie spoznať, vedieť vyjadriť a zdieľať osobnú informáciu, ktorá odkrýva súkromnú stránku osobnosti.

Zadanie: Predstavte sa so zdieľaním toho, čo v živote máte/robíte najradšej.

Reflexia: Uvedomenie si ako, kde a kedy (ne)možno odhaliť svoje súkromné informácie o sebe

KROK 1 Živá knižnica ako zdroj poznania pre výchovu a vzdelávanie k ľudským právam

Fungovanie tohto typu knižníc vychádza z princípov účelnosti klasických knižníc – čitatelia/ poslucháči majú možnosť požičať si knihu na limitovaný čas. Po „prečítaní“ vrátia knihu späť do knižnice, a keď chcú, môžu si požičať druhú knihu. Ale je tu jeden rozdiel – knihy v Živej knižnici sú ľudské bytosti a spoločne so samotnými čitateľmi vstupujú do kontaktu cez osobný dialóg. Čitatelia sú poslucháčmi životných príbehov a autorovi knihy tak môžu klásť otázky.

Živá kniha: je zastúpená autorom svojho príbehu, ktorý by mal byť vopred dôsledne pripravený vo: 1. výbere etapy, ktorú čitateľom sprostredkúva s fokusovaním na odkrytie problému resp. témy; 2. spôsobe otvorenia sa čitateľom a odmietnutia reagovania na otázky, ktoré sa témy nedotýkajú alebo sa pri nich cíti zraniteľný; 3. absolvovaní školenia v oblasti pravidiel a podmienok účasti v tomto type aktivizovania sa.

Knihovník: je konektor medzi čitateľom a Živou knihou, ktorého úlohou je motivovať obe strany. Jeho profesionálna pripravenosť je sa týka oblastí: 1. oboznamovať s pravidlami knižnice a sledovať ich dodržiavanie; 2. dávať do pozornosti príbehy Živých kníh; 3. získavať spätnú väzbu od čitateľov; 4. vhodne a citlivo zasahovať do rozhovoru v jeho neželanom smerovaní; 5. distribuovať hodnotiaci dotazník; 6. podnecovať pre zanechanie odkazu pre konkrétnu Živú knihu – autora príbehu.

Čitateľ/ poslucháč: je dobrovoľne účastný interakčnej aktivity s edukačnou prípravou, v rámci ktorej sa oboznamuje s pravidlami:

1. Rešpekt a úcta
2. Nesúdime knihu podľa obalu
3. Neskáčeme si do reči
4. Máte právo sa pýtať
5. Kniha má právo povedať NIE
6. Vraciame knihy v pôvodnom stave

Aktivita: Mílniky v mojom živote – rozprávanie svojich osobných príbehov

Cieľ: Porozumieť kľúčovým situáciám v osobnom živote, analyzovať ich príčiny a dôsledky. Získať zručnosť v introspekcii v osobného života so zámerom prehlbovania empatie. Rozvíjať schopnosť verejného zdieľania negatívnych javov životných skúseností nespravodlivosti, násilia, nepochopenia. Prehĺbiť empatiu voči tým, ktorí nie sú vnímaní ako rovnocenní.

Zadanie: Pripravte si krátke rozprávanie o mílnikoch, ktoré ovplyvnili vaše životné smerovanie.

Reflexia:

- Zhodnoťte, čo bolo náročné pri verejnom zdieľaní vlastných životných situácií, ktoré považujete za kľúčové.
- Ako prekonávať zábrany vo verejnom vyjadrovaní sa k osobnej a spoločenskej nespravodlivosti a neznášanlivosti?

KROK 2: Živé knihy čítajú/ rozprávajú svoj príbeh

Dobrovoľníci a vyškolení zástupcovia vybraných tém vo vhodne upravenom prostredí s malým počtom čitateľov/ poslucháčov majú priestor na 20 – 30 minútové stretnutie. Intímnosť prostredia umožňuje vzájomnú interakciu a výmenu názorov.

KROK 3: Hodnotenie a reflexia

Vyplnenie dotazníka a tvorba odkazov pre zúčastnené Živé knihy.

C. Krehkosť ľudských práv v literárnych dielach pre dospelých

Diskusia k odporúčaným literárnym dielam: knižné odporúčania k predmetným témam

- O koľko lásky som prišla (Alica Frühwaldová)
- Americký cisár (Martin Pollack)
- Ženy, čo tancovali s vlkmi (Clarissa Pinkola Estés)
- Prečo sú dánske deti šťastné (Jessica Joelle Alexander, Iben Dissing Sandah)
- Ľudskosť (Rutger Bregman)
- Ja som smrť (Elisabeth Helland, Larsen Marine Schneider)
- Strom, ktorý dáva (Shel Silverstein)
- Mengeleho dievča (Viola Stern Fischerová, Veronika Homolová Tóthová)
- Na vine sú hviezdy (John Green)
- Vesmír na pleciah (Jennifer Niven)

D. Práca s literárnymi dielami pre deti 9 – 11 rokov s témami multikultúrnej výchovy

Cieľ: Rozvíjať metodiku práce s umeleckým literárnym textom s tematickým zameraním na objektivizovanie poznania o živote minorít, eliminácii nenávisťi a podpory rovnoprávnosti.

Pribeh:

D. Williams: Chalan v sukni

Dennis je hlavný hrdina príbehu, obyčajný chlapec, ktorý žije s otcom a starším bratom Johnom, ktorého vníma ako otravného brata. Veľmi mu chýba mama a otcova výchova je viac ako chladná. Jedného dňa zistí, že ho rovnako láka i obliekať sa do dievčenských šiat a prezerať si časopis Vogue. Skamaráti sa so starším dievčaťom s rovnakými záujmami a tá mu pomôže splniť si sen tak, že sa Dennis vyberie do školy v dievčenských šatách. Skryté problémy sa stanú viditeľnými.

Zadanie:

- Formulujte otázky pre postavy tak, aby ste vzbudili u nich dôveru pre zdieľanie ich problémov.
- Didakticky analyzujte krízové udalosti v príbehu Dennisa.
- Projektujte a realizujte Živú knižnicu, v ktorej bol Dennis Živou knihou.
- Vytvorte pravidlá pre panelovú diskusiu a vymedzte účastné záujmové skupiny na tému LGBT v škole.

Soňa G. Lutherová: Môžu superhrdinovia nosiť okuliare?

Hlavný hrdina Miško zvedavo a bez prestávky objavuje rozmanitosť sveta okolo seba. Počas jedného roka zažije kopy nečakaných stretnutí a ocitne sa v úplne nových situáciách. Zoznami sa s ľuďmi, akých dovtedy nestretol, alebo tých známych uvidí v novom svetle. Postupne zisťuje, že svet, v ktorom žije, je ešte rôznorodejší a krajší, než si doteraz myslel.

Zadanie:

- Využite obrazový komiksový materiál na tvorivé písanie – námetom je citát/ posolstvo príbehu - „Lenže nie je dôležité, aby sme boli všetci rovnakí, ale aby sme sa k sebe správali s rovnakým rešpektom.“
- Projektujte situačné námety s metódami tvorivej dramatiky na objasnenie a porozumenie významu posolstva príbehu: „Každý človek je iný a zároveň výnimočný. Niektorí sa navzájom podobajú viac či menej, a iní zase vôbec.“

Reflexia:

Rekapitulácia významov termínov – identita, minorita, etnicita, spravodlivosť, neznášanlivosť.

Význam Živých kníh ako edukačného nástroja vo výučbe na 1. stupni ZŠ a v MŠ.

Princípy konverzačnej inteligencie v multikultúrnom prostredí.

Zdroje:

M. Hajtmánková, J. Mazíniová: Živé knižnice. Nechajme knihy rozprávať. IUVENTA 2008

J.I.Glacier: Konverzační inteligence. Management Press 2016

Dokument vznikol a bol financovaný v rámci projektu s názvom „Ľudskejší prístup k vzdelávaniu k ľudským právam na Slovensku“, ktorý je podporený v rámci Grantov EHP a Nórska 2014 – 2021 a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Spoločným úsilím k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe.

#eeagrants

© Nadácia otvorenej spoločnosti

Bašťová 5, 811 03 Bratislava

www.osf.sk

2023